

Krachten Bundelen bij Wijkgericht Werken voor Jeugd en Gezin

Kennissynthese

OVER INTEGRAAL WERKEN IN DE WIJK

In het programma Integraal Werken in de Wijk bundelen Movisie, Nederlands Centrum Jeugdgezondheid, Nederlands Jeugdinstituut, Vilans en de Werkplaatsen Sociaal Domein hun krachten om kennis te verzamelen, verrijken en verspreiden over de integrale aanpak van meervoudige vragen en problemen. Dit doen wij in nauwe samenwerking met de praktijk. Ons doel is: beleidsmakers en professionals inzicht geven in wat werkt.

OVER DEZE PUBLICATIE

Deze publicatie is tot stand gekomen als onderdeel van het project 'Wat werkt voor de jeugd', één van de onderzoeken in het ZonMw-project 'Versterken en verbeteren van wijkgericht werken'. Voor dit project, dat bestaat uit onderzoeken naar wijkgericht werken met kinderen en gezinnen, vervulde Integraal Werken in de Wijk (IWW) de kennisfunctie. Dat deelproject heet 'Krachten bundelen bij Wijkgericht Werken voor Jeugd en Gezin.

COLOFON

Auteurs: Silke van Arum, Annelies Kooiman, Lian Stouthard en Daniëlle de Veld

Vormgeving: Ontwerpburo Suggestie & Illusie

© Integraal Werken in de Wijk 2023

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	5
	Leeswijzer	6
2	VERSTERKEN EN VERBETEREN WIJKGERICHT WERKEN MET KINDEREN EN GEZINNEN	7
	Toelichting projecten	8
	● Zwolle – Wijkgericht werken rondom het jonge kind: samenwerken aan preventie en normalisatie	8
	● Amsterdam - Integraal werken met de Jeugdspecialist in de Buurt	9
	● Rotterdam – Samen gezinnen versterken: dat leren we in de wijk!	9
	● Leiden – De specialist dichterbij	9
	● Groningen - Actieonderzoek 'Baanbrekende Professionals'	10
	● Leidschendam-Voorburg – Prinsenhof: proeftuin voor VIG in de BUURT	10
	● Zaanstad – Kansrijk Poelenburg	11
	● Rotterdam – POH Jeugd & Gezin: de ontwikkeling van een wijkgerichte methodiek (ToolBOX) en effectonderzoek	11
	● Rotterdam – Cultuursensitieve gidsen	11
	Werken aan bestendige domeinoverstijgende hulp en ondersteuning in de wijk voor jongeren rond 18 jaar	12
3	VIJF THEMA'S STAAN CENTRAAL	13
	3.1 Integraal werken	14
	Korte introductie van het begrip	14
	Wat werkt bij integraal werken?	14
	Integrale aanpak	15
	Integraal samenwerken (professionals)	16
	Integraal beleid	20
	Voorwaarden (professional, organisatorisch, beleid)	21
	Organisatie	21
	Beleid en bestuur	22
	3.2 Wijkgericht werken	23
	Rol van gemeenten in wijkgericht werken	24
	Rol van professionals in wijkgericht werken	25
	Sociale basis	26
	Het versterken van de sociale basis	26
	Samenwerken	26
	3.3 Outreachend werken	28
	De outreachende professional	29
	Wat werkt bij outreachend werken	29

3.4 Preventief en vroegtijdig	32
Ontwerpen en het smeden van plannen	34
Contactleggen	34
Uitvoeren	34
3.5 Ervaringsdeskundigheid en de inbreng van de doelgroep	37
Ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid	37
Voordelen van het inzetten van ervaringsdeskundigheid	37
Wat werkt bij de inzet van ervaringsdeskundigen	38
4 REFLECTIE	40
Werkzame elementen	40
COVID-19	41
Betrekken van de doelgroep blijkt moeilijk	41
Uiteenlopende projecten	42
BRONVERMELDING	43
INFORMATIE OVER DE PROJECTEN	46

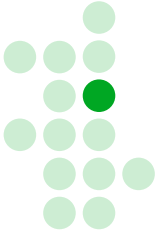

1

INLEIDING

Het programma Integraal Werken in de Wijk vervulde, van 2020 tot en met 2023, de kennisfunctie in het ZonMw-programma 'Wat werkt voor de jeugd'. In de subsidieronde 'Versterken en verbeteren wijkgericht werken met kinderen en gezinnen' zijn tien projecten gestart die zich richtten op professionals en hun organisatie en het vinden van passende oplossingen voor de situatie en vraag van het gezin. Hierbij ligt de focus op integraal werken. Het gaat om onderzoek naar hoe tijdig passende hulp en ondersteuning in de wijk verbeterd kan worden vanuit een brede blik dichtbij de leefwereld van kind en gezin. Daarnaast is er een project dat zich gericht heeft op wat werkt in de gemeentelijke sturing en verantwoording rond wijkgericht werken.

Het twaalfde gehonoreerde project binnen de subsidieronde 'Krachten bundelen bij wijkgericht werken voor jeugd en gezin' is toegekend aan Integraal Werken in de Wijk. In dit project hebben wij gedurende de projectperiode de andere projecten verrijkt met beschikbare kennis. Dit is gedaan door samen met de andere deelprojecten een leergemeenschap te vormen voor het gezamenlijk bundelen, toepasbaar maken en toepassen van kennis over 'wat werkt'. De brede kennis van de instituten in het sociaal domein is hierin gebruikt voor de doelgroep jeugd. In deze afsluitende publicatie maken we de ervaringen binnen de verschillende projecten beschikbaar voor professionals en gemeenten in het brede sociale domein.

OVER INTEGRAAL WERKEN IN DE WIJK

In het programma Integraal Werken in de Wijk bundelen Movisie, Nederlands Centrum Jeugdgezondheid, Nederlands Jeugdinstituut, Vilans en de Werkplaatsen Sociaal domein hun krachten om kennis te verzamelen, verrijken en verspreiden over de integrale aanpak van meervoudige vragen en problemen. Dit doen wij in nauwe samenwerking met de praktijk. Ons doel is beleidsmakers en professionals inzicht geven in wat werkt.

Lees meer op www.integraalwerkenindewijk.nl

LEESWIJZER

Voor elk van de deelnemende projecten hebben we een korte beschrijving van de setting, doelstelling en activiteiten opgenomen in deze publicatie. De uitkomsten, bevindingen en geleerde lessen zijn vervolgens gekoppeld aan de vijf thema's die wij binnen de projecten zijn tegen gekomen. We hebben voor elk van deze thema's (1. integraal werken, 2. wijkgericht werken, 3. outreachend werken, 4. preventief en vroegtijdig en 5. ervaringsdeskundigheid en de inbreng van de doelgroep) een kort overzicht gegeven van de laatste (theoretische) kennis. Vervolgens hebben we de bevindingen en geleerde lessen uit een of meerdere projecten opgenomen. Op deze manier hopen we dat de theorie gaat leven en de kennis toegevoegde waarde heeft voor zowel professionals als beleidsmedewerkers in het brede sociale domein. Informatie en voorbeelden over de projecten hebben wij in aparte kleuren aangegeven.

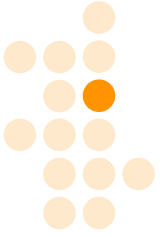

2

VERSTERKEN EN VERBETEREN WIJKGERICHT WERKEN MET KINDEREN EN GEZINNEN

Van de 12 in 2020 toegekende projecten in de ZonMw subsidieoproep 'Versterken en verbeteren wijkgericht werken met kinderen en gezinnen' zijn er in deze publicatie 8 opgenomen. Dat niet alle 12 projecten meegenomen konden worden heeft te maken met het voortijdig stoppen van sommige projecten en het uitlopen van andere. Alle projecten in deze call zijn op één of meerdere momenten tegen praktische belemmeringen of inhoudelijke knelpunten aangelopen. De oorzaak is in de meeste gevallen de COVID-19-pandemie geweest. De projectaanvragen voor dit programma zijn alle geschreven voordat de pandemie uitbrak, de startdatum lag daarentegen tussen september 2020 en januari 2021. Eén van de vroegtijdig gestopte onderzoeksprojecten was het project 'Cultuursensitieve Gidsen' dat in Rotterdam zou plaatsvinden. Zij verwoorden de onderstaande geleerde lessen over het stopzetten van het project door de uitbraak van COVID-19.

Bij het opzetten van een pilot is een open beweging met lef nodig, waar door de coronacrisis geen ruimte voor was. Dit omdat een terugtrekkende beweging van personen in een formele positie hoort bij een crisis. De oorspronkelijke urgentie voor de pilot, voor het bereiken, betrekken van en beantwoorden aan inwoners met een niet-westerse migratieachtergrond, kwam onder druk te staan en werd verlegd. Ook de begeleidingscapaciteit kwam ter discussie te staan. De focus kwam eerder te liggen bij de vragen: 'Wat is onze rol als wijkteam in coronatijd?'; en: 'Wat kunnen we nog wél van ons normale werk voortzetten?'; in plaats van: 'Wat kunnen we extra of meer doen voor onze inwoners?' In tijden van crisis is een dergelijke terugtrekkende beweging niet meer dan normaal: de crisis leidt af van de 100% commitment die nodig is vanuit de organisaties en de personen die deze organisaties vertegenwoordigen. Ook verschuift daardoor het mandaat van deze personen.

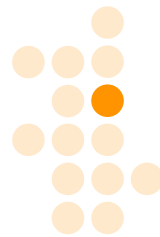
Bovenstaande leert ons dat voor een complex project bewustzijn nodig is over de effecten van een crisis en dat dit direct bespreekbaar gemaakt moet worden. Men dient bewust en tijdig met de projectgroep de beslissing op tafel te leggen om het project door te laten gaan of op te schorten. Een reflectie op of alle spelers nog voldoende geëngageerd zijn is hierin waardevol. Zo wordt het tijdig helder of het zinvol is een verkenning naar de randvoorwaarden op te starten. Bij de gezamenlijke keuze om door te gaan met een project, is vervolgens duidelijke inzet nodig op de urgentie en randvoorwaarden voor het slagen van het project.

TOELICHTING PROJECTEN

ZWOLLE - Wijkgericht werken rondom het jonge kind: samenwerken aan preventie en normalisatie

In dit project werkten drie academies van Hogeschool Viaa samen. De onderzoekers gingen met waarderend onderzoek aan de slag in drie wijken van Zwolle. Dat deden ze in elke wijk samen met een professional, afkomstig uit drie deelnemende instellingen (Sociaal Wijkteam, Travers en GGD) en met een ouder, die zich via de Participatieraad Zwolle had aangemeld. Dit trio vormde de kern van een leergemeenschap per wijk die met een breder netwerk van ouders en professionals in die wijk een activiteit uitbouwden om aan te sluiten op de wensen van ouders van jonge kinderen. Het leren in de leergemeenschap ging over wat ouders belangrijk vinden voor het versterken van het gewone leven met hun jonge kind en hoe professionals daarop kunnen aansluiten. Voor ouders is het belangrijk dat er een positief pedagogisch klimaat is thuis, op de voorschoolse voorziening en in de wijk en dat zij opvoedervaringen met elkaar kunnen delen. Het interprofessionele samenwerken tussen professionals, onderzoekers en ouders heeft mooie resultaten opgeleverd die te lezen zijn in het eindrapport 'Opvoeden doe je samen!'.

AMSTERDAM - Integraal werken met de Jeugdspecialist in de Buurt

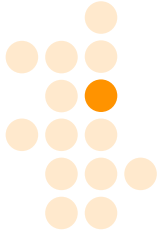
In het ZonMw-onderzoek 'Integraal werken met de Jeugdspecialist in de Buurt' is in Amsterdam door Levvel nagegaan hoe specialisten gezinnen het beste kunnen ondersteunen. De Jeugdspecialist in het buurtteam bestaat uit jeugdhulpverleners met diverse expertises verbonden aan jeugdhulporganisaties. Het onderzoek heeft verschillende conclusies en aanbevelingen opgeleverd voor het vervolg van gebiedsgericht werken in Amsterdam. Een van deze conclusies is dat kinderen met problemen bij het opgroeien en/of ouders met problemen bij het opvoeden in hun eigen omgeving hulp moeten krijgen, in eerste instantie van een wijkteam. Als de problemen ernstig zijn of specifieke deskundigheid vragen, is specialistische hulp nodig. Ouders en jongeren willen niet dat ze hiervoor worden 'doorverwezen' naar locaties ver weg, maar dat de specialistische hulp 'erbij gehaald' wordt door de hulpverlener van het wijkteam. De resultaten van het onderzoek, lessen, ervaringen en bevindingen, zijn onder andere verwerkt in de e-learning 'Integrale specialistische jeugdhulp in de buurt' voor studenten en (beginnende) professionals. De e-learning en overige informatie en producten is te bekijken op de [website van Levvel](#).

ROTTERDAM – Samen gezinnen versterken: dat leren we in de wijk!

In dit project wilde men onderzoeken hoe gezinnen met hulpvragen effectief ondersteund kunnen worden en hoe leren in het voorveld georganiseerd kan worden. Bij beide vragen lag de focus op samenwerken in de wijk. Er werd een leernetwerk opgezet, daarnaast werden er semigestructureerde interviews gehouden en een aantal casussen onderzocht. Uit de casussen kwamen een aantal elementen die kunnen bijdragen aan een goede samenwerking in de wijk rondom kwetsbare gezinnen, waaronder een gedeelde missie, fysieke nabijheid van samenwerkingspartners, korte lijnen en goed bijhouden welke casussen lopen en wat de status daarvan is. De uitkomsten van de leernetwerken laten zien dat bewust samen leren niet vanzelfsprekend is. Het vraagt organisatie en facilitering, eventueel van buitenaf. Een overzicht van het project en de resultaten is te vinden op de [website van het Instituut voor Onderzoek naar Leefwijzen en Verslaving](#).

LEIDEN – De specialist dichterbij

In dit project is onderzocht wat werkzame en belemmerende elementen zijn in een integrale specialistische werkwijze. Zo'n werkwijze kan helpen om gezinnen met een combinatie van ernstige en langdurige problemen op meerdere levensgebieden goed te helpen. Het project leverde informatie op over een integraal specialistische werkwijze, waarbij aandacht was voor het ontstaan, de organisatie en samenstelling van dit soort teams. Daarnaast was er aandacht voor doelgroep, doelen en werkwijze van vijf verschillende teams. Ook werd in kaart gebracht wat belangrijke elementen zijn in het partnerschap tussen verschillende betrokkenen: gezinnen en professionals, professionals binnen een integraal specialistisch team, partners in het zorgnetwerk en partnerschap tussen gemeente, zorgorganisaties en professionals. Het project noemt als belangrijke kansen voor dit soort teams: de flexibiliteit van de werkwijze van deze teams, de mogelijkheid maatwerk te bieden, het vanuit één plek aanbieden van de hulpverlening, de samenwerkingsmogelijkheden binnen en buiten het team en de intrinsieke motivatie van professionals. Aandachtspunten zijn onder andere de financiering en organisatie van partners die vanuit verschillende kaders werken, waardoor er soms ook conflicterende belangen zijn. Ook is het integrale specialistische team een intensief zorgproduct dat daardoor maar voor kortere tijd ingezet kan worden. Dit kan botsen met de behoefte van gezinnen aan langdurige hulp met wisselende intensiteit. Het is daarom belangrijk

integraal werken te zien als opdracht voor het hele zorgnetwerk, met integrale specialistische hulp in het verlengde van integraal generalistische hulp vanuit bijvoorbeeld het wijkteam. Alle resultaten zijn terug te vinden op de [website van Werkplaats Samen](#).

GRONINGEN - Actieonderzoek 'Baanbrekende Professionals'

Dit (vervolg)actieonderzoek behelst levensondersteuning voor kwetsbare jongeren en gezinnen op persoonlijk belangrijke woon-, onderwijs- en vrijetijdsplekken. Het actieonderzoek werkt met drie praktijkexperimenten aan eenvoud, samenhang en menselijke maat in wijkgerichte ondersteuning voor kwetsbare jongeren en gezinnen in Groningen-stad. Drie teams hebben aan het doel gewerkt om betrokken professionals, mantelzorgers, vrijwilligers en andere inwoners rond een leefplek van jongeren samen te laten werken aan het verbeteren van de plek en tegelijkertijd de problemen van jongeren vroegtijdig te signaleren. Daarvoor zijn drie praktische leefplekgerichte werkwijzen ontwikkeld die zijn geïnspireerd door de Home & Place making benadering:

1. Leefplekwerkwijze 'Fijn wonen tijdens het MBO':

Een werkwijze voor vroegtijdige signalering en toeleiding, waarbinnen jongeren gezamenlijk met hulpverleners transparante, toegankelijke routes verkennen en bewandelen. Dit helpt voorkomen dat huisvestingsproblemen leiden tot schooluitval. En om te bereiken dat zij op een prettige plek kunnen wonen, zodat ze ruimte ervaren om zich op hun studie te richten.

2. Leefplek werkwijze: 'WIJ-verenigen-Sport':

Een samenwerking tussen een sportclub en WIJ Groningen, waarbij een vaste WIJ-vertrouwenspersoon langs zij kan komen bij gesignaleerde mogelijke problemen van of met jeugdspelers. Om er zo voor te zorgen dat de sportclub als fijne, veilige plek kan bijdragen aan de ontwikkeling van jongeren.

3. Leefplek werkwijze: 'Buurtstraat':

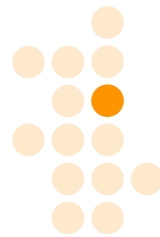
Een hecht interdisciplinair team combineert versterkende straatgerichte preventie met individuele ondersteuning. Het interdisciplinair team is fysiek in een straat aanwezig en voert vanuit een gedeelde denkwijze de procesregie uit met als doel het bevorderen van de eigen- en samenredzaamheid van bewoners, waardoor de straat als een prettig leefbare plek wordt ervaren.

LEIDSCHENDAM-VOORBURG – Prinsenhof: proeftuin voor VIG in de BUURT

De gemeente Leidschendam-Voorburg heeft als doel dat inwoners gezond en veilig opgroeien. De wijk Prinsenhof in Leidschendam-Voorburg is een wijk waar relatief veel gezinnen wonen die op meerdere leefgebieden problemen ervaren.

In deze wijk is een proeftuin opgezet met als doel te experimenteren met het vroegtijdig inzetten van een bestaande methodiek die gebruik maakt van 'drang'. Door deze methodiek zouden gezinnen in een vroeg(er) stadium begeleid worden en zou escalatie van de problematiek en jeugdbeschermingsmaatregelen voorkomen kunnen worden. Daarnaast werd er gewerkt aan het versterken van de samenwerking op wijkniveau rond een gezin. In de proeftuin werd onderzocht hoe we de gezinnen eerder én beter kunnen ondersteunen. Door verschillende oorzaken bleven passende aanmeldingen echter uit en is het project, in overleg met alle partners en ZonMw, voortijdig beëindigd. De pilot is geëvalueerd en lessen zijn geleerd op het gebied van het ontwikkelen en opzetten van een pilot, het gebruik van het vroegtijdig inzetten van 'drang' en de inzet van de methodiek VIG. De geleerde lessen zijn te lezen in het rapport: [VIG in de Buurt, lessen uit een proeftuin](#) en de bijbehorende [factsheet](#).

ZAAANSTAD – Kansrijk Poelenburg

Veel jongeren uit de Zaanse wijk Poelenburg/Peldersveld hebben te maken met achterstanden op verschillende leefgebieden. Professionals en ouders maken zich zorgen over jongeren die vatbaar zijn voor de verlokkingen van het criminele pad en over hangjongeren die veel tijd op straat doorbrengen. Tegelijkertijd zien we ook dat er een sterke gedeelde wens bestaat in de wijk om ervoor te zorgen dat de jeugd van Poelenburg goed en kansrijk op kan groeien. Het project Kansrijk Poelenburg in Zaanstad heeft daarom als doel om de afstand tussen jeugdprofessionals en kwetsbare jongeren te verkleinen, door in te zetten op een preventief en wijkgericht aanbod dat samen met jonge rolmodellen is ontwikkeld. De hypothese is dat jongeren zelf het beste weten wat er speelt bij leeftijdsgenoten, en dat jonge rolmodellen jeugdprofessionals kunnen helpen het aanbod in de wijk goed te laten aansluiten en laagdrempelig en aantrekkelijk te maken. Dit project genereert nieuwe inzichten over de mogelijkheden om jeugdparticipatie en ervaringsdeskundigheid in te zetten om het wijkgericht werken te versterken. Lees meer over [Kansrijk Poelenburg op de website van InHolland](#).

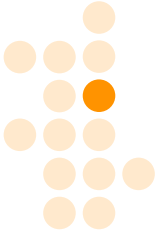
ROTTERDAM – POH Jeugd & Gezin: de ontwikkeling van een wijkgerichte methodiek (ToolBOX)en effectonderzoek

Als er psychosociale of opvoedproblemen spelen bij een kind of jongere is het een hele klus voor de huisarts om duidelijk te krijgen wat er aan de hand is. En wat de beste manier is om deze problemen op te lossen. Dat vraagt kennis van problematiek, kennis van de beschikbare hulp en ook tijd. De 'Praktijkondersteuner (POH) Jeugd en Gezin' kan de huisarts hierbij ondersteunen. Sinds 2017 is deze medewerker gestart bij een paar huisartsen in Rotterdam-Zuid en later op meer plekken in Rotterdam. Deze POH werkt samen met collega's in de wijk en zorgt ervoor dat kinderen, jongeren en gezinnen worden doorverwezen naar passende hulp. In het project 'POH Jeugd & Gezin; de ontwikkeling van een wijkgerichte methodiek en effectonderzoek' hebben praktijkondersteuners, onderzoekers, opleiders, ondersteuners en beleidsmakers de werkwijzen en methoden voor deze nieuwe professional verder ontwikkeld. Dit is gedaan in samenhang met mensen met veel ervaring met kinderen, ouders en jongeren. De uitkomsten van het eerste deel van dit meerjarige project naar de (ervaren) effecten van de inzet van de POH Jeugd & Gezin in Rotterdamse huisartsenpraktijken zijn te lezen in de [tussenrapportage](#).

ROTTERDAM – Cultuursensitieve gidsen

Gezinnen met een niet-westerse migratieachtergrond krijgen van wijkteams vaak nog niet de hulp die bij ze past. Daarnaast zijn er veel statushouders die een sociaal beroep hadden, maar in Nederland geen werk vinden. In dit project stonden beide vraagstukken centraal, door in twee wijkteams in Rotterdam een pilot te doen met Syrische statushouders als 'cultuursensitieve gidsen'. Het doel was dat, door de samenwerking tussen wijkteammedewerkers en cultuursensitieve gidsen, gezinnen met een niet-westerse migratieachtergrond beter bereikt worden en hulp geboden krijgen.

Het project is door de coronapandemie vroegtijdig gestopt. Wel zijn een aantal lessen getrokken over het belang van draagvlak bij alle sleutelpersonen- en organisaties – het ontbreken van persoonlijke ontmoetingen en niet met elkaar in verbinding kunnen gaan bemoeilijkt het wegnemen van weerstand - en over het belang om effecten die de levensvatbaarheid van een project ten tijde

van een crisis beïnvloedt direct bespreekbaar te maken. Met het stoppen van het project wordt nog eens benadrukt dat in tijden van crisis kwetsbare groepen het eerst en het meest in het gedrang komen.

Werken aan bestendige domeinoverstijgende hulp en ondersteuning in de wijk voor jongeren rond 18 jaar

Jongeren die hulp en ondersteuning krijgen vanuit de Jeugdwet kunnen verschillende problemen ervaren als zij volwassen worden. Zij krijgen dan te maken met regels en instanties die gericht zijn op volwassenen en er wordt van hen verwacht dat ze veel meer zelf kunnen regelen. In de gemeente Oosterhout werken verschillende professionals samen om deze jongeren passende hulp en ondersteuning te bieden. Die samenwerking noemen we 'wijkgericht', omdat die zoveel mogelijk aansluit op de persoonlijke leefsituatie van de jongere. De ervaringen van jongeren en ouders vormen de basis van dit actieonderzoek. Samen met professionals, beleidsmakers van de gemeente en de partners in het veld onderzoeken zij bestaande casussen om te ontdekken hoe de wijkgerichte samenwerking beter kan. Zij kijken daarbij naar de kennis, vaardigheden en houding van professionals en de regels en systemen binnen de gemeente. De resultaten van het onderzoek worden onder meer verwerkt in opleidingen voor professionals. Door uitstel vanwege COVID-19 heeft dit project helaas nog geen resultaten die meegenomen kunnen worden in deze publicatie.

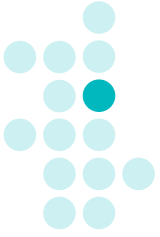
3

VIJF THEMA'S STAAN CENTRAAL

Op basis van een analyse van de gehonoreerde projectaanvragen zijn vijf thema's geselecteerd die binnen de projecten centraal staan:

1. integraal werken
2. wijkgericht werken
3. outreachend werken
4. preventief en vroegtijdig
5. ervaringsdeskundigheid en de inbreng van de doelgroep.

Van deze thema's hebben we een overzicht gemaakt van de laatste (theoretische) kennis. In dit hoofdstuk geven we per thema een korte weergave van bestaande kennis, aangevuld met bevindingen en geleerde lessen uit een of meerdere projecten van het ZonMw-programma 'Versterken en verbeteren van wijkgericht werken'.

3.1 INTEGRAAL WERKEN

Mensen met hulpvragen en uitdagingen op meerdere leefgebieden hebben toegang tot zorg en ondersteuning en ervaren dat deze tijdig, passend en samenhangend is en aansluit op hun wensen en mogelijkheden. Dit is waar met een integrale aanpak van meervoudige hulpvragen naar wordt gestreefd. Het moet versnippering en verkokering in de hulpverlening tegengaan. Wat werkt bij integraal werken? Hoe kan integraal werken verder worden versterkt? Wat vraagt het van professionals en van beleid? Maar eerst staan we kort stil bij wat integraal werken is en welke voordelen het heeft voor gezinnen met hulpvragen en uitdagingen op meerdere leefgebieden.

Korte introductie van het begrip

Het woord 'integraal' duidt op allesomvattend, voltallig, volledig. Het is een levensbrede, samenhangende en met betrokkenen afgestemde benadering van meervoudige vraagstukken van inwoner(s), waarbij de vragen van het hele gezin/huishouden centraal staan. Het streven is zo doelgericht en duurzaam mogelijk inwoners te ondersteunen - vroegtijdig, dichtbij en ter preventie van (escalatie van) problematiek – om zoveel mogelijk het leven te leiden naar eigen inzicht en mogelijkheden (van Xanten & van Arum, 2023).

Integraal werken kunnen we onderscheiden in:

1. **Integrale aanpak:** vanuit het gezin gezien een brede aanpak of benadering die samenhangend is, aandacht heeft voor alle leefgebieden en in afstemming met alle gezinsleden en met de informele netwerken. Het doel is om tot één, op elkaar afgestemd plan en passende uitvoering te komen. (van Xanten & van Arum, 2023)
2. **Integraal samenwerken:** domeinoverstijgende samenwerking en afstemming tussen professionals met verschillende deskundigheden en werkwijzen, om tot een brede aanpak van de ondersteuning te komen die alle leefgebieden bestrijkt. (van Xanten & van Arum, 2023; Polstra et al., 2018; De Waal, Binkhorst & Scheijmans, 2014)
3. **Integraal beleid:** het uitdragen van de visie en laten aansluiten van de systemen op een integrale werkwijze, om zo te kunnen 'doen wat nodig is' en eenvoudiger en beter maatwerk aan gezinnen te kunnen bieden. Het vraagt om ontschotting van systemen en vraaggericht werken (in plaats van aanbodgericht). (van Arum et al, 2020)

Wat werkt bij integraal werken?

- Één vaste professional voor het hele huishouden; deze professional is het vaste aanspreekpunt, regisseert zo nodig de zorg en ondersteuning, zorgt voor afstemming en samenhang en biedt waar nodig praktische hulp en lichte ondersteuning.
- De inwoner staat centraal en heeft zeggenschap/regie over diens eigen leven en de ondersteuning; de ideeën en wensen van de inwoner zijn uitgangspunt bij het vaststellen van de doelen om de situatie te verbeteren.
- Alle relevante leefgebieden zijn in beeld.
- Er wordt multidisciplinair samengewerkt vanuit een brede blik op alle leefgebieden. (van Xanten & van Arum, 2023)

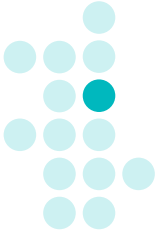

Integrale aanpak

- De inwoner voert (in principe) regie over diens eigen leven en heeft zeggenschap over de geboden zorg en ondersteuning die daarbij nodig is. Ervaringen, wensen en ideeën op alle relevante levensdomeinen kunnen worden ingebracht, eventueel met hulp van een naaste of onafhankelijk cliëntondersteuner, die zo nodig helpt om de kloof te dichten tussen de inwoner en instellingen. Met hulp van één of meerdere professionals wordt de stip op de horizon bepaald en de stappen daarnaartoe. De wensen en ideeën van de inwoner en diens naasten zijn daarin vertrekpunt. (van Arum et al, 2020)
- De inwoner draagt bij aan een gezamenlijke problemen- en krachtenanalyse.
- Inwoners die eigenaarschap ervaren en deel kunnen nemen aan overleg, planvoering en uitvoering ervaren dat de geboden hulp beter passend is en zijn meer gemotiveerd voor het ontvangen van hulp. Regie ervaren en gemotiveerd zijn, zijn belangrijke elementen in het doen slagen van het ondersteuningstraject. (Verheijde & de Lange, 2016; Steketee et al, 2015; Zoon & Berg-Le Clercq, 2014)
- Er is één gezamenlijk plan dat inzichtelijk is voor het gezin, waarin acties en afspraken zijn geprioriteerd en vastgelegd, zoals in Samen1plan.
- Het gezin evalueert de voortgang met regelmaat met betrokken professionals en het sociale netwerk. Indien nodig worden doelen en afspraken bijgesteld of aangepast. (van Arum et al, 2020)

In het **Leidse project 'De specialist dichterbij'** kwam naar voren dat het hulpverleningsproces van de integraal specialistische teams bestaat uit verschillende fasen: (1) de aanmeldfase, (2) de analyse- en kennismakingsfase, (3) de behandeling- en begeleidingsfase en (4) de afrondingsfase. De teams evalueren doorlopend zowel de hulp, als het proces in multidisciplinaire overleggen. In totaal duurt de hulp van een integraal specialistisch team in dit onderzoek ongeveer twaalf maanden.

De werkwijze van deze teams bevat vier kernelementen van integraal werken: (1) een brede blik op problematiek en gezinsfunctioneren vanuit verschillende specialismen, waarbij het onder andere belangrijk is om aandacht te hebben voor de problemen van de individuele gezinsleden en de dynamiek tussen deze problemen; (2) integrale inzet van verschillende specialismen in diagnostiek en behandeling/begeleiding, waarbij overzicht houden een belangrijk aandachtspunt is; (3) flexibel en tijdig inzetten van specialistische hulp, waarbij zelf kunnen indelen van tijd en ruimte om te doen wat nodig is helpend zijn; en (4) het werken vanuit de wensen en behoeften van gezinnen, met aandacht voor de hulpverleningsgeschiedenis van het gezin. Meer bevindingen rondom wat werkt bij deze vier kernelementen van integraal werken zijn terug te vinden in Hoofdstuk 4 van de Werkwijzebeschrijving.

In het **Groningse project 'Baanbrekende Professional'** wordt het Home & Placemaking gedachtegoed gevolgd dat ervan uitgaat dat een fijne, veilige club bijdraagt aan de ontwikkeling van een jongere. Dit kan worden bewerkstelligd door een integrale, preventieve werkwijze die aansluit bij, en waarin nauw wordt samengewerkt met de leefwereld van kwetsbare jongeren. Helpend daarbij is:

- **Ontmoeten/contact** hebben met de mens achter de casus. Het onderzoek laat de meerwaarde zien van een gesprek zonder vooraf bepaald doel, zonder agenda. Pure ontmoeting.
- **Transparantie:** voor de bewoners is helder wie er over hun situatie praten, zonder dat de bewoners overvraagd of gespannen raken door een officieel gesprek met beladen agenda.

Integraal samenwerken (professionals)

Deze factoren werken bij integraal samenwerken:

- Aansluiten op de probleembeleving van de inwoner of het huishouden. Behoeften en wensen zijn vertrekpunt voor het vaststellen van de doelen en het maken van een plan van aanpak. De inwoner bepaalt in principe de stip aan de horizon (de gewenste situatie). Het stellen van doelen is alleen zinvol, wanneer het huishouden vindt dat dit de juiste doelen zijn om de gewenste situatie te bereiken. De professional helpt hierin te prioriteren. (zie ook: [Basishouding van de integraal werkende professional](#))
- De regisserende professional beschikt over een brede basiskennis op alle leefgebieden en generieke competenties om met de inwoner in gesprek te gaan, breed uit te vragen en te signaleren.
- De regisserende professional is als een spin in het web en betreft tijdig andere professionals en vrijwilligers en zorgt voor afstemming en samenhang in de geboden zorg en ondersteuning.
- Professionals bespreken met elkaar welke patronen of terugkerende thema's zij zien bij meervoudige problematiek. (Zie ook: [Zicht op veelvoorkomende problematiek](#)). Zij maken dit aanhangig bij het management van hun organisatie en/of de gemeente (hetgeen mogelijk tot bijstellingen in de opdracht leidt).
- Professionals kunnen rekening houden met privacywetgeving en toch integraal over de domeinen heen werken, zie het artikel [Gegevensverwerking in het sociaal domein](#) (van Xanten & Alderliefste, 2021).

Het **Leidse project 'De specialist dichterbij'** benoemt een aantal belangrijke elementen voor het bouwen aan partnerschap tussen professionals en gezinnen:

- Het werken aan verbinding en vertrouwen, met (a) aandacht voor 'de klik', (b) tijd om elkaar te leren kennen, (c) ruimte voor het eigen verhaal, (d) het zoeken naar 'quick wins' en (e) het voorkomen van wisselingen van professionals.
- Beschikbaarheid van de professional, door (a) de mogelijkheid om snel en laagdrempelig te sparren, (b) flexibiliteit in afstand en nabijheid, en (c) de lange adem van de teams.
- Het gezin serieus nemen, door (a) partnerschap te expliciteren, (b) ouders en jeugdigen aan te spreken op de eigen deskundigheid vanuit ervaring en (c) te luisteren naar de vraag achter de vraag.
- Van mens-tot-mens-contact, met (a) een empathische grondhouding, (b) eigen ervaring van de professional en (c) professionele grenzen.
- Meervoudige partijdigheid, zowel (a) binnen het gezinssysteem als (b) in het hulpverleningssysteem.

In Hoofdstuk 5 van de Werkwijzebeschrijving worden deze verder uitgewerkt en de Factsheet geeft reflectievragen om met het team over dit thema in gesprek te gaan.

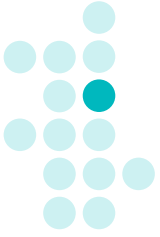
In Hoofdstuk 6 van de Werkbeschrijving is aandacht voor wat belangrijk is in het partnerschap tussen professionals binnen een integraal specialistisch team:

- Partnerschap tussen professionals binnen de teams is nodig om de verschillende kennis en kunde optimaal te integreren.
- Samenwerkingsvormen om het partnerschap tussen professionals in een integraal specialistisch team te versterken zijn (a) multidisciplinaire overleggen (MDO's) of casuïstiekbesprekingen, (b) intervisie, (c) beleidsvergaderingen, (d) teamdagen en (e) lunchlezingen.
- In het versterken van het partnerschap tussen professionals in een integraal specialistisch team is het belangrijk aandacht te hebben voor 4 thema's: (1) integreren van perspectieven met behoud van expertise, (2) de mens achter de professional, (3) de organisatie achter de professional en (4) kaders, structuur en vrije ruimte.

Ook hier biedt een bijbehorende Factsheet inspiratie voor reflectie met het team.

Hoofdstuk 7 van de Werkbeschrijving heeft aandacht voor partnerschap met het zorgnetwerk en wat belangrijke elementen in de samenwerking met het zorgnetwerk in verschillende fasen van de hulpverlening zijn:

- Aanmeldfase: (a) intensieve aanmeldprocedure, (b) bekendheid bij verwijzers in het zorgnetwerk en (c) een goede overdracht.
- Behandel- en begeleidingsfase: (a) partnerschap met eerdere hulpverlening, het voorveld en het wijkteam, (b) rol en taakverdeling, (c) regie en (d) gedeelde besluitvorming.
- Afrondingsfase: (a) moment van overdragen, (b) beschikbaarheid van hulp, en (c) wisselingen voorkomen.

Één van de doelen van het **Rotterdamse project gericht op de POH Jeugd & Gezin** is de versterking tussen de huisarts, het wijkteam (inclusief welzijn) en het Centrum voor Jeugd en Gezin. Een goede (wijkgerichte) samenwerking zou eraan bijdragen dat de aanwezige basisvoorzieningen in de wijk vaker ingezet en beter benut gaan worden. De huisarts zou daardoor minder vaak hoeven te verwijzen naar lichtere vormen van de tweedelijns jeugdhulp. Om deze verwijzing goed te laten verlopen is het belangrijk dat de partners uit het zorgnetwerk elkaar daadwerkelijk kennen. Persoonlijk contact maakt een gerichte verwijzing of collegiaal overleg veel makkelijker. Uit het onderzoek blijkt dat professionals met meer ervaring in de jeugdhulp een betere basis hebben voor het leggen en onderhouden van die contacten. Het is daarom niet alleen belangrijk dat er bij de start van een nieuwe POH Jeugd tijd is voor het opbouwen van het netwerk, maar dat er ook tijd is, en wordt genomen, om te blijven werken aan deze contacten.

Tegelijkertijd blijkt dat, ondanks dat de POH Jeugd & Gezin positiever is over de samenwerking met het wijkteam dan de huisartsen zelf, er ook nog behoorlijk wat verbeterpunten zijn. Er wordt een gebrek aan bereikbaarheid en terugkoppeling van het wijkteam ervaren en het is vaak onduidelijk wanneer moet worden doorverwezen naar het wijkteam.

Aanbevelingen over de samenwerking die uit dit project komen zijn dan ook:

- Ondersteun de POH Jeugd & Gezin bij het organiseren van wijkgerichte samenwerking door de inzet van bijvoorbeeld een wijkmanager, coördinator of soortgelijke functie.
- Belangrijk is dat wijkteams en huisartspraktijken gezamenlijke en sluitende afspraken maken over de samenwerking, zoals de wijze van aanmelden, terugkoppelen en communicatie in bredere zin.

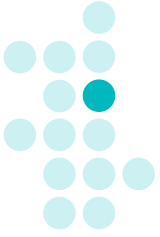
Ondanks dat het gedurende de looptijd van het **project 'Integraal werken met de jeugdspecialist in de buurt' in Amsterdam** niet gelukt is het aantal verwijzingen naar specialistische jeugdhulp te verminderen, is er veel geleerd over samenwerking tussen wijkteams, jeugdbescherming en specialistische jeugdhulp in de buurt. Deze geleerde lessen kunnen op langere termijn toch leiden tot vermindering van verwijzingen naar specialistische jeugdhulp. Zo bleek bij het merendeel van de aanvragen van hulpverleners van het wijkteam meedenken en/of meegaan naar het gezin voldoende. Ook werd een hulpverlener van het wijkteam gecoacht door de specialist, een gelijkwaardige uitwisseling waarbij zowel de hulpverlener van het wijkteam als de specialist leerde. Met deze manier van werken kan er snel worden gehandeld, en escalaties in de gezinnen en verwijzingen naar specialistische jeugdhulp worden voorkomen.

Voor goede samenwerking bleek van belang:

- gedeelde verantwoordelijkheid
- gedeelde visie, missie en leidende principes in de hulpverlening
- korte lijnen met de moederorganisatie
- een lerende houding van de professionals
- en een stabiele en heldere beleidscontext

Een belangrijk ontwikkelpunt dat in dit project naar voren kwam was dat er te weinig gebruik gemaakt werd van buurtvoorzieningen en de sociale kaart van Amsterdam-Noord. Terwijl integrale samenwerking met deze voorzieningen voor de resultaten van hulp en ondersteuning van groot belang is. Dit is opgelost door de verschillende teamleden te benoemen tot 'aandachtsfunctionaris' voor een bepaald domein, zoals volwassenen GGZ, sport of armoede. Dit voor het bijhouden van contacten en informatie en om de samenwerking te bevorderen.

De lessen, ervaringen en bevindingen in het onderzoek zijn verwerkt in een e-learning. Deze e-learning gaat over het werken in integrale specialistische jeugdhulpteams in de buurt, dichtbij de gezinnen. De e-learning is bestemd voor studenten pedagogiek en social work en als bijscholing voor beginnende jeugdprofessionals.

Uit het **Groningse actieonderzoek 'Baanbrekende Professionals'** blijkt uit de werkwijze 'Leefplek gericht werken in sociale wijkteams Buurtstraat' het belang om gebruik te maken van elkaars specialismen, vanuit de gedeelde generalistische basis. Volgens de literatuur functioneren teams die elkaars rollen kunnen overnemen niet alleen beter, maar gaat dit ook samen met onderling vertrouwen en effectieve onderhandeling binnen het team (Maggili & Pazos, 2018). De uitdaging is om hier voldoende tijd voor vrij te maken. Het helpt hierbij, om tijdens de straatrondes elkaar aan het werk te zien en al doende kennis en vaardigheden te delen en te bespreken. Teamwerk heeft waarde voor zorgorganisaties en laat een systematische review en meta analyse van uitgevoerde studies zien (Schmutz, Meier, & Manser, 2019). Uit onderzoek blijkt dat bij teams met taakonzekerheid autonomie tot hogere teamprestaties leidt (o.a. Cordery, Morrison, Wright, & Wall, 2010), maar dat daarvoor een deel van de individuele autonomie moet worden ingeleverd (o.a. Klein, 1991; Langfred, 2000, 2004, 2005; Moe, Dingsøyr, Dybå, 2010). Het loslaten van het eigen referentiekader bleek nog lastig te zijn op drukke of spannende momenten. Het kan daarnaast een uitdaging zijn om als relatief autonoom functionerende professional je eigen agenda, capaciteiten, belangen en werkwijze ondergeschikt te maken aan het team.

Integraal beleid

Integraal werken is een formeel doel van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) 2015. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor een zo integraal mogelijke dienstverlening op het gebied van maatschappelijke ondersteuning, publieke gezondheid, preventie, zorg, jeugdhulp, onderwijs, welzijn, wonen, werk en inkomen. De Jeugdwet spreekt over integrale hulp aan de jeugdige en diens ouders, als er sprake is van meervoudige problematiek.

Integraal werken in de wijk omvat de volgende kenmerken:

- Een groot deel van de ondersteuning en zorg is nabij (gebiedsgericht organiseren) en laagdrempelig beschikbaar en zichtbaar voor inwoners.
- Door intensieve samenwerking van verschillende disciplines in één team is er kwaliteitswinst.
- Waar nodig is maatwerk mogelijk.
- Er is goede samenwerking tussen professionals (formeel) en met cliënten, mantelzorgers en vrijwilligers (informeel).
- Er is sprake van een goede dosering (niet alles tegelijk) wanneer er verschillende vraagstukken spelen.
- Er wordt in samenspraak met de cliënt geprioriteerd.
- Er wordt naar gestreefd om doublures af te laten nemen en het langs elkaar heen werken te verminderen.
- Er wordt vroegtijdig, preventief geïntervenieerd, zodat escalatie van problemen kan worden voorkomen (van Xanten & van Arum, 2023)

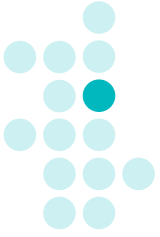
Voorwaarden (professional, organisatorisch, beleid)

Zowel maatschappelijke organisaties als gemeente moeten dienend zijn om het integraal werken mogelijk te maken. Hierbij zijn de volgende voorwaarden nodig:

- Werkafspraken en -processen die maken dat professionals zonder (veel) moeite domeinoverstijgend kunnen samenwerken aan een gezamenlijke aanpak.
- Mandaat voor de coördinerende of regisserende professional zodat samenwerkingspartners en -instanties vlotter meegaan in diens advies of overstijgende aanpak.
- Menskracht, tijd en een verantwoorde caseload die passen bij de opdrachten aan de medewerkers. In de sociale basis zijn gemeentelijk consultants, klantmanagers of sociaalteamleden en partijen in de gelegenheid om met elkaar af te stemmen over wie wat kan oppakken of betekenen. Zij hebben reflectietijd om te leren en verbeteren.
- Een vrij inzetbaar teambudget of maatwerkbudget, waardoor professionals direct hulp kunnen bieden als snelheid geboden is. (van Xanten & van Arum, 2023)

In het **Rotterdamse project 'Samen gezinnen versterken'** observeerde de kerngroep dat niet alle mensen die in het sociaal domein werken gewend zijn om stil te staan bij hun leren. Veel mensen zijn sterk gefocust op de uitvoering en niet gewend om achteraf te reflecteren hoe iets anders aangepakt had kunnen worden en om overstijgende vragen te stellen. Bij management van uitvoerende organisaties is weinig aandacht voor interprofessioneel leren, waardoor uitvoerende medewerkers weinig ruimte krijgen om hier tijd voor te maken. Hoewel een sociaal professional in theorie deels zelf kan bepalen of die deelneemt aan leeractiviteiten, is ondersteuning van het management daarbij wel gewenst. Ook kan de samenstelling van een wijk beïnvloeden hoe gemakkelijk interprofessioneel leren tot stand komt.

Bij het opzetten van de leernetwerken bleek het voor het succes van de leernetwerken belangrijk dat professionals een reflecterende, open en nieuwsgierige houding hadden. Er moet sprake zijn van intrinsieke motivatie, met de realisatie dat deelname nu tijd kost, maar op de lange termijn een investering is. Vanuit de organisatie is het belangrijk deelnemen aan een leernetwerk tijd en prioriteit te geven, zodat medewerkers vrijheid en stimulans voelen om deel te nemen. Vanuit de organisatie bleek het belangrijk dat in de leernetwerken wordt aangesloten bij de praktijk en leerbehoeften van de deelnemers. Ook bleek het belangrijk om scherp te hebben en houden wat de inhoudelijk leidraad is van het leernetwerk.

Beleid en bestuur

Hierbij zijn de volgende voorwaarden nodig:

- Gemeente, vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties en inwoners hebben (uitgewisseld over) een gezamenlijke visie op ondersteuning en zorg alsmede op integraal werken. De gemeente heeft leidende principes benoemd; dit zijn vuistregels die richting geven aan beleid, uitvoering en aan wat helpt 'om de lijnen kort te houden'.
- Richtlijnen geven houvast en worden als inhoudelijk juist ervaren.
- Ervaringen van inwoners met het integraal werken en de integrale aanpak worden bijeengebracht. Met inwoners wordt besproken hoe deze informatie te duiden en wat dit betekent voor het 'richten, inrichten en verrichten'.
- Heldere opdrachten voor de sociaal teams, gemeentelijke afdelingen en maatschappelijke organisaties waarvan is nagegaan of zij zich hierin kunnen vinden.
- In lijn daarmee worden de randvoorwaarden ingevuld qua menskracht en middelen, kennisontwikkeling en intervisie van professionals.
- Veelvoorkomende problematiek en de gekozen oplossingen worden gemonitord. Er wordt bekeken of andere oplossingen mogelijk beter aansluiten in het leven van mensen. (van Xanten & van Arum, 2023)

In **Leiden** kwam ook naar voren dat er aandacht moet zijn voor partnerschap tussen gemeenten, zorgorganisaties en professionals. Daarbij worden een gezamenlijke visie, openheid over verschillende belangen en het onderscheiden van verschillende rollen genoemd als belangrijke factoren. Samen leren en ontwikkelen, in een doorlopende dialoog tussen de verschillende partijen, helpt om de ontwikkeling van het integraal specialistische team te volgen en eventueel bij te sturen. Dit vraagt tijd en ruimte, waarbij ieders stem gehoord moet worden, ook die van de gezinnen. Tot slot helpt het om vaste contactpersonen te hebben die zich bezig houden met evaluatie en monitoring.

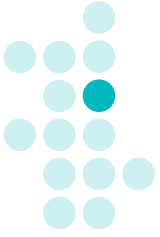
In **Groningen** wordt in het eindverslag een aantal werkzame tips gegeven:

- Onderscheid visie van actiedoelen. Werkzaam bleek het formuleren van korte termijn actiedoelen voor de communicatie en samenwerking met stakeholders binnen een participatief vastgestelde lange termijnvisie (die zowel aangeeft waar het team nu staat als waar het naar toe wil werken).
- Begin met een ronde waarin andere betrokkenen in de organisatie worden geïnformeerd en hun optiek en commitment wordt gevraagd. Dit zorgde voor een betere inbedding.
- Grenzen kunnen zowel belemmerend als ondersteunend zijn. Erken en gebruik deze tweezijdigheid van grenzen.

Het project in **Amsterdam** laat het belang van een stabiele beleidscontext voor een integrale aanpak in de wijk zien. De beleidscontext in Amsterdam was gedurende de onderzoeksperiode turbulent en veranderlijk waardoor het bestaansrecht en de positie van het specialistisch team telkens ter discussie kwam. Zo was het bij aanvang niet duidelijk welke organisatievorm en positie het team Jeugdspecialist In de Buurt (JIB) in het Amsterdamse stelsel zou krijgen. Hierdoor was er geen duidelijk toekomstperspectief voor het team, waardoor de opbouw van het team en de taak en doelstelling niet goed van de grond kwamen. Deze onduidelijkheid kan vervolgens leiden tot een stagnatie van het vertrouwen en samenwerking in en tussen teams.

3.2 WIJKGERICHT WERKEN

Wijkgericht werken wordt in de literatuur op verschillende manieren uitgelegd. Daarnaast wordt het ook wel aangeduid met gebiedsgericht, buurtgericht of kerngericht werken (Fokkema, Heemskerk & Kerkwijk, 2019). En wordt het vaak door elkaar gebruikt met het begrip wijkaanpak. Hier hanteren we voor het begrip wijkgericht werken de definitie zoals die is beschreven door Fokkema en collega's, namelijk als "een vorm van binnengemeentelijk organiseren van taken op een kleiner schaalniveau dan het gemeenteniveau, vanuit de overtuiging dat elk gebied eigen karakteristieken kent en daarom een passende aanpak behoeft" (Fokkema et al., 2022, p. 15). Wijkgericht werken neemt dus de wijk als vertrekpunt voor de zorg voor de inwoner. Toegang, toeleiding en ondersteuning vindt zoveel mogelijk plaats in de wijk. De inwoners staan daarbij centraal. Vanuit hun behoeften worden passende initiatieven georganiseerd. Daarbij wordt op wijkniveau domeinoverstijgend gewerkt (Ondersteuningsteam Zorg voor de Jeugd (OZJ) & EHdK, 2022).

Rol van gemeenten in wijkgericht werken

Vaak nemen gemeenten de regie in wijkgericht werken, omdat zij verantwoordelijk zijn voor het welzijn van hun inwoners en het veilig en gezond opgroeien van kinderen (OZJ & EHdK, 2022). En omdat zij zorg moeten dragen voor het organiseren van hulp en ondersteuning hierbij. Vanuit het principe van domeinoverstijgend werken, wordt in de uitvoering samengewerkt voor vele organisaties in de wijk: instellingen voor zorg en welzijn, scholen, kinderopvang, sportverenigingen, culturele en religieuze instellingen. Om te zorgen dat de samenwerking tussen deze organisaties goed loopt kan een gemeente aan de slag met zes basisthema's (OZJ & EHdK, 2022):

- Visie en inspiratie: het gedachtegoed van wijkgericht werken moet in de gemeente worden gedragen. Hiervoor is bestuurlijk leiderschap belangrijk.
- Wijkteams: georganiseerd volgens de vijf basisfuncties (KPMG, 2019).
- Opdrachtgeverschap: sturen op wijkgericht werken vanuit de rol als opdrachtgever.
- Samenwerking in de wijk: elkaar kennen en als gezamenlijk netwerk aan de slag met de opgaven in de wijk.
- Gemeentelijke organisatie: de interne organisatie van de gemeente ondersteunt wijkgericht werken.
- Taal en gedrag: medewerkers binnen en tussen organisaties vinden elkaar, communiceren met elkaar en begrijpen elkaar.

Als wijkgericht werken in het DNA van de wijk en gemeente zit, ziet het er op die thema's zo uit (OZJ & EHdK, 2022, p. 14-15):

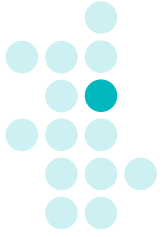
Rol van professionals in wijkgericht werken

In de ondersteuning van kwetsbare mensen wordt al langere tijd wijkgericht gewerkt. Het Kennisplein Gehandicaptensector (2021) noemt de volgende leerprincipes voor professionals die wijkgericht werken:

1. Doe als aanbieder mee in netwerken van burgers. Zoek samen met bewoners antwoorden op vragen over wonen, welzijn zorg en werk. Dat vraagt om een omslag van aanbodgericht naar ondersteuningsgericht werken.
2. Zorg voor een netwerk binnen en buiten je organisatie voor steun.
3. Zorg voor gedeelde verantwoordelijkheid in nieuwe samenwerkingen tussen betrokken partijen.
4. Laat zien wat wijkgericht werken oplevert en voor wie, leg uit wat je doet en waarom.
5. Wees flexibel, leer experimenteren en laat los; coach in plaats van manager.
6. Zoek hoe je maatschappelijk rendement zichtbaar kan maken door uitkomstmaten en criteria voor succes.
7. Voorkom dat wijkgericht werken een doel op zich wordt.
8. Maak een realistische planning en organiseer steun op bestuurlijk en operationeel niveau. Denk tijdig na over borging.
9. Zorg voor maatwerk. Wat op de ene plaats werkt, kun je niet zomaar elders gaan doen. Maak de aanpak passend bij de behoeften van de doelgroep en de organisatorische context.
10. Kijk hoe een project aansluit bij bestaande initiatieven in de omgeving. Leg verbinding tussen verschillende projecten om overlap te voorkomen en draagkracht te vergroten. Leer van soortgelijke projecten.

In **Groningen** hielp een customized 'teamcanvas' vergaderbord de Buurtstraat professionals om als team focus te houden en actiever aan hun teamdoel en de afgeleide acties te werken. Het werkte beter dan klassiek vergaderen om de tafel vanwege:

1. Het omgaan met belemmerende factoren: de achtergronden en het takenpakket (bijvoorbeeld wel/geen caseload) verschilden sterk per persoon en er was multi-team lidmaatschap en een hoge werkdruk. Men wilde wekelijks de buurt in, maar overleg was ook nodig om te kunnen opereren als team. Het bord faciliteert elkaar snel 'te vinden' als team, maakt vergaderen efficiënter, en brengt continuïteit.
2. De teamreflecties hielpen heel goed om als team verder te ontwikkelen, maar leidden ook tot een gevoel van te veel intern gericht bezig zijn. Werken met het bord waarop onder meer de team- en individuele acties voor de komende week werden vastgelegd hielp de aandacht naar buiten te richten.

Sociale basis

Rondom het begrip sociale basis zijn er verschillende perspectieven. Van Pelt en Repetur (2018) onderscheiden er drie.

De eerste is het functionele ideaaltype. Hier ligt de focus op een infrastructurele en basis-functionele benadering: de sociale basis is het geheel aan netwerken, activiteiten en voorzieningen die burgers ondersteuning bieden en waar hulpverleners in de eerste en tweede lijn mensen naar kunnen doorverwijzen. De sociale basis is hierin een middel voor het ondersteunen en versterken van kwetsbare burgers.

De tweede is het relationele ideaaltype. Hier ligt de focus juist op “betekenisvolle relaties tussen burgers onderling en tussen burgers, professionals, beleidsmakers en bestuurders” (Van Pelt en Repetur, 2018, p. 9). Hier vormen burgers en hun vragen, behoeften, mogelijkheden en talenten de kern. De sociale basis is hier een doel op zich, het eventueel aanpakken van problemen is bijvangst. Tussen de functionele en relationele ideaaltypes bestaan allerlei mengvormen, de hybride vormen (Van Pelt en Repetur, 2018). De sociale basis bestaat hierin uit een combinatie van de fysiek aanwezige infrastructuur als voorzieningen, instanties, gebouwen en wijkinrichting, en een informeel deel waarin met elkaar een gemeenschap gevormd wordt door onderlinge relaties en samenwerking. Daarbij is een rol weggelegd voor zowel bewoners, als professionals, ambtenaren, ondernemers en bestuurders. De sociale basis wordt hier gevormd door het web van verbindingen tussen organisaties en mensen.

Het versterken van de sociale basis

Versterken van de sociale basis gaat om versterken van meer collectieve inspanningen. Daarbij wordt ingezet op krachten en talenten van individuele bewoners en hun omgeving. Dit kan door bijvoorbeeld het inzetten op buurtinitiatieven, het verbinden van formele en informele ondersteuning en het versterken van hulporganiserend vermogen. En het vraagt iets op politiek-maatschappelijk niveau, bijvoorbeeld als het gaat om het bevorderen van gelijkheid, rechtvaardigheid, inclusie en het signaleren van oorzaken van problemen (Van Pelt & Repetur, 2018).

Samenwerken

Voor zowel wijkgericht werken als het versterken van de sociale basis is een goede samenwerking tussen betrokken partijen essentieel. Vanuit een verzameling van twaalf voorbeelden van samenwerking (Morsheim & Lustenhouwer, 2022) en een overzicht met praktische tips voor samenwerken aan bewonersinitiatieven (Jacobs & Versluis, 2020) komen een aantal dingen naar voren die vaak genoemd worden als voorwaarde voor goede samenwerking: werken vanuit een gedeelde visie en gedeelde waarden, voelen van een gezamenlijke verantwoordelijkheid, afbakening van taken en verantwoordelijkheden, vertrouwen tussen samenwerkingspartners, elkaars taal spreken, de behoeften van de inwoners centraal stellen, gelijkwaardigheid tussen alle partijen en elkaar leren kennen.

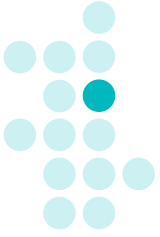
In het **Zwolse project 'Samenwerken aan preventie en normalisatie rond het jonge kind'** is er gewerkt aan het versterken van de pedagogische (sociale) basis in verschillende Zwolse wijken. In elke wijk hebben ouders, professionals (onder andere Sociaal Wijkteam, Travers Welzijn, GGD) en onderzoekers samengewerkt aan het ontwikkelen van een laagdrempelig ontmoetingsnetwerk en activiteiten die het gewone leven versterken, zoals een oudercafé, peutergym, babybootcamp, samen muziek maken, taalplezier en voorlichtingsbijeenkomsten. Met deze activiteiten zijn er verbindingen gelegd tussen professionals, ouders en netwerken rond het jonge kind. Met het opbouwen van deze netwerken zijn de krachten van de wijk opgezocht, benut en geborgd. Belangrijke aspecten in de samenwerking tussen ouders en professionals in dit project zijn:

- laagdrempeligheid
- contacten tussen ouders en jonge kinderen faciliteren
- geloof in eigen kracht
- specifieke kennis omtrent het jonge kind
- een warme presentiegerichte (relationeel-systemische) houding

De werkzame factoren van het project in Zwolle bestaan uit het bottom-up opbouwen van activiteiten vanuit de gezamenlijke visie van ouders en professionals die voorziet in een pedagogische civil society, een gemeenschappelijk taal, een lerend netwerk voor een elkaar inspirerende expertise en de linking-pin functie van de 'netwerker in het netwerk'. Dit brengt de kracht van de ouders en professionals uit de wijk naar voren, met normalisatie en versterking van het gewone leven als gevolg.

Voor de drie deelnemende Zwolse wijken, [Dieze en Indische Buurt](#), [Stadshagen](#) en [Zwolle-Zuid](#) is een factsheet gemaakt over de pedagogische visie van waaruit zij werken.

In **Groningen** willen jongeren zich prettig en veilig voelen op de plekken waar hun leven zich afspeelt. Zij gaven aan dat veilige plekken en positieve rolmodellen op school, op straat en zeker op de sportvereniging hen helpen betere keuzes voor zichzelf te maken. Leefplek gerichte werkwijzen lijken te helpen bij het vroegtijdig signaleren en doelmatig ondersteunen van problemen rond de leefplek van een jongere.

In het **Rotterdamse project 'Samen gezinnen versterken'** is aan de hand van drie casussen bekeken hoe samenwerking in de wijk kan bijdragen aan de ondersteuning van kwetsbare gezinnen. Samenwerken bleek makkelijker te gaan als er sprake was van:

- Begrip voor de situatie waarin cliënten zitten.
- Een gedeelde missie en sterke, gedeelde drijfveren, waarbij het belang van het kind centraal staat in de samenwerking.
- Fysieke nabijheid, zoals het delen van werkruimte, of een hoge contactfrequentie. Dit maakt elkaar leren kennen en vertrouwen makkelijker.
- Korte lijnen en direct contact. Hier betekende dat op vaste tijden bereikbaar zijn, liefst op een vaste plaats en tussendoor bij spoedcontact via Whatsapp. Liever bellen of appen in plaats van mailen en niet tijdens kantoortijden vanachter je bureau, maar altijd en overal.
- Terugkoppelen aan en navragen bij partijen hoe het contact is verlopen.
- Bijhouden welke casussen lopen, zodat niemand aan de aandacht ontsnapt.
- Een gemeenschap waarin contact is tussen organisatie en uitvoerders gericht zijn op wat ze elkaar kunnen bieden. Dit contact heeft een vriendelijke en belangstellende ondertoon.

Hoewel het doel was om helder te krijgen of de bovengenoemde samenwerkingen ook bijdragen aan effectief ondersteunen van kwetsbare mensen, is het de onderzoekers niet gelukt om hier zicht op te krijgen. Dit komt onder andere doordat de onderzoekers geen cliënten hebben kunnen spreken om hen te vragen naar hun ervaringen. De mensen die de casussen aanleverden wilden dat niet met het oog op de privacy van hun cliënten.

3.3 OUTREACHEND WERKEN

Outreachend werken in het sociaal domein is een benadering waarbij professionals actief de gemeenschap ingaan om mensen te bereiken die mogelijk hulp of ondersteuning nodig hebben. Het richt zich op het (ongevraagd) proactief benaderen van individuen en groepen die mogelijk moeilijk bereikbaar zijn of die niet zelf om hulp vragen (Van Doorn, 2009; Kruiter & Klokman, 2016). Dit is een werkwijze die aansluit bij de opdracht voor gemeenten om preventief beleid te ontwikkelen om te voorkomen dat inwoners moeten terugvallen op maatschappelijke ondersteuning. Het doel van outreachend werken is om contact te leggen met mensen die zich mogelijk in een kwetsbare positie bevinden, zoals mensen met verslavingsproblematiek, psychiatrische klachten en verstandelijke beperkingen, armoede en schulden, depressie, vervuiling, dementie, sociaal isolement en vereenzaming. Het gaat erom een vertrouwensrelatie op te bouwen en toegang te bieden tot de benodigde diensten en ondersteuning zodat escalatie kan worden voorkomen. Outreachend werken is daarmee meer dan alleen een kwestie van erop afgaan. Het veronderstelt een bepaalde grondhouding en specifieke vaardigheden van de professional (Omlo, 2017).

Outreachend werken kan worden uitgevoerd door professionals zoals sociaal werkers, maatschappelijk werkers, straathoekwerkers, jeugdwerkers, gezondheidswerkers en andere specialisten op het gebied van het sociaal domein. Het is een benadering die gericht is op het verkleinen van de kloof tussen hulpverleners en kwetsbare individuen, en het bevorderen van inclusie en sociale rechtvaardigheid.

De outreachende professional

Outreachend werken omvat vaak het actief zoeken naar mensen in hun eigen leefwereld, zoals buurten, op straat, in opvangcentra of andere plekken waar ze samenkomen (Van der Lans, 2010). Het vereist dat professionals flexibel, empathisch en cultureel sensitief zijn. Ze moeten in staat zijn om de behoeften en uitdagingen van mensen te begrijpen en hen te ondersteunen bij het verkrijgen van passende hulp en diensten. Deze werkwijze draagt bij aan efficiëntere en effectievere zorg dicht bij de burger, versterkt de zelfredzaamheid en participatie van burgers, en bevordert preventief werken (Van Arum & Schoorl, 2015).

Belangrijke aspecten van outreachend werken zijn het opbouwen van vertrouwen, het bieden van informatie en voorlichting, het aanbieden van praktische ondersteuning, het (tijdig) doorverwijzen naar relevante diensten en het bevorderen van zelfredzaamheid. Het doel is om mensen te helpen hun situatie te verbeteren, hun eigen krachten en mogelijkheden te versterken en volwaardig deel te nemen aan de samenleving. Contact maken, vertrouwen winnen en contact 'vasthouden' met de doelgroep stopt niet bij één poging. Het is daarom belangrijk dat outreachende professionals volhardend en vasthoudend zijn en mensen blijven opzoeken - ook als ze de deur niet opendoen (Kuypers & Van der Lans, 1994).

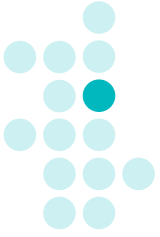
Om in contact te treden met de potentiële doelgroep maakt de outreachende professional gebruik van verschillende methoden (Brandsen, et al, 2010; Verplanke & Tonkens, 2013):

1. Huisbezoek (ongevraagd) op basis van signalen van formele en informele netwerkpartners.
2. Huisbezoek (ongevraagd, aangekondigd, op afspraak of zelfs op verzoek van de cliënt zelf) aan alle wijkbewoners waarbij de professional alert is op signalen.
3. Aanwezig zijn op parken, pleinen, straten, buurthuizen, scholen et cetera. Vindplaatsen waar de potentiële doelgroep is.
4. Voorlichting geven op locaties waar de potentiële doelgroep collectief aanwezig is.

Wat werkt bij outreachend werken

Bij outreachend werken zijn er verschillende benaderingen en strategieën die effectief kunnen zijn. Enkele elementen die vaak succesvol blijken zijn:

1. Vertrouwensrelatie opbouwen: Het opbouwen van een vertrouwensrelatie is essentieel. Neem de tijd om naar mensen te luisteren, respecteer hun autonomie en behandel hen met empathie en respect. Dit helpt hen zich op hun gemak te voelen en open te staan voor ondersteuning.
2. Actieve benadering: Actief zoeken naar mensen in hun eigen omgeving, zoals buurten, opvangcentra, openbare ruimtes, enzovoort. Dit kan betekenen dat je de straat op gaat, deelneemt aan lokale gemeenschapsactiviteiten of samenwerkt met andere organisaties die al contact hebben met de doelgroep.

3. **Cultuursensitiviteit:** Wees je bewust van de culturele achtergrond, normen en waarden van de mensen met wie je werkt. Respecteer diversiteit en pas je aan aan verschillende culturele contexten om effectieve communicatie en begrip te bevorderen.
4. **Laagdrempelige aanpak:** Zorg ervoor dat je diensten en ondersteuning laagdrempelig zijn, zowel in termen van toegankelijkheid als begrijpelijkheid. Vermijd jargon en bureaucratische taal. Bied praktische hulp, concrete oplossingen en stapsgewijze begeleiding aan.
5. **Samenwerking en netwerken:** Werk samen met andere professionals en organisaties binnen het sociaal domein, zoals gezondheidszorginstellingen, maatschappelijk werk, huisvestingsdiensten en verslavingszorg. Bouw een breed netwerk op en maak gebruik van elkaars expertise en middelen om de best mogelijke ondersteuning te bieden.
6. **Holistische benadering:** Benader problemen en behoeften holistisch. Kijk naar het bredere plaatje en identificeer niet alleen de direct zichtbare problemen, maar ook de onderliggende oorzaken. Werk samen met de persoon om oplossingen te vinden die hun algehele welzijn bevorderen.
7. **Continuïteit en follow-up:** Outreachend werken houdt vaak in dat je mensen gedurende langere tijd ondersteunt. Zorg voor continuïteit in de ondersteuning en bied follow-up om te controleren op voortgang en eventuele nieuwe uitdagingen aan te pakken.

Het is belangrijk op te merken dat effectieve methoden kunnen variëren afhankelijk van de specifieke doelgroep, de lokale omstandigheden en de beschikbare middelen. Daarom is het waardevol om voortdurend te leren, te evalueren en aan te passen op basis van ervaringen en feedback van zowel professionals als de mensen die je ondersteunt.

In de wijken **Poelenburg** en **Pedersveld** in Zaanstad merken jeugdprofessionals dat het nog onvoldoende lukt om jongeren in kwetsbare situaties in een vroeg stadium te bereiken. In het **project Kansrijk Poelenburg** is onderzocht hoe de afstand tussen jongeren en professionals verkleind kan worden door de inzet van rolmodellen in het preventief en wijkgericht werken. In het onderzoek is onderscheid gemaakt tussen drie typen rolmodellen, die met elkaar gemeen hadden dat ze ervaringsdeskundig zijn op het gebied van opgroeien in een situatie van kansenongelijkheid, in Poelenburg of een vergelijkbare wijk.

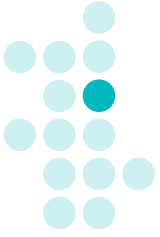
1. Het eerste type rolmodel dat gevolgd is, zijn de rolmodellen met naamsbekendheid uit de wijk. Uit het onderzoek bleek dat dit type rolmodel in staat is om jongeren te bereiken, aan te sluiten bij hun leefwereld en hen vanuit deze aansluiting met de leefwereld te inspireren, en perspectief te bieden. Het werken met rolmodellen met naamsbekendheid droeg bij aan zelfvertrouwen bij jongeren, maar niet aan vertrouwen in vertegenwoordigers (professionals) van het voor- en achterveld. >>

2. Het tweede type rolmodel dat gevolgd werd waren de jongerenwerkers. In het onderzoek is geconstateerd dat, in lijn met bestaande literatuur, jongerenwerkers in staat waren om jongeren te bereiken vanuit hun aansluiting bij de leefwereld en hen vanuit deze positie te begeleiden. Vertrouwen is een sleutelbegrip in de relatie tussen jongeren uit de wijk en jongerenwerkers. Jongerenwerkers worden door sommige jongeren gezien als 'vrienden' die samen met jongeren de eerste stap nemen naar specialistische begeleiding, maar ook als veilige gesprekspartners op het gebied van gevoelige onderwerpen, waaronder onderwerpen die aan lhbtqia+-acceptatie zijn gerelateerd.
3. Het derde type rolmodel zijn de zogenaamde 'tussenpersonen'. Deze rolmodellen kunnen jongeren bereiken die geen vertrouwen hebben in (vertegenwoordigers van) sociale voorzieningen. Tussenpersonen zijn (jonge) mensen uit het netwerk van jongeren die rust en positiviteit uitstralen, waarvan jongeren weten dat zij een moeilijke situatie hebben weten te overwinnen, en die de jongeren vanuit interesse (niet vanuit een probleemdefinitie) benaderen. Deze tussenpersonen worden gezien als vrienden, die een luisterend oor bieden, en soms ook begeleiding bieden zonder dat hier professionele expertise of een plan van aanpak aan ten grondslag ligt.

In **Groningen** wordt als helpend ervaren om op voorspelbare momenten fysiek aanwezig en aanspreekbaar te zijn. De uitdaging is om de vaste tijdsblokken in de agenda te bewaken en zo voldoende 'vliegreuven' te maken. De teamleden die ook andere rollen buiten het team hebben, zijn hierin van elkaar afhankelijk. Het hebben van meer rollen en participeren in meer teams is een bekende risicofactor (Magpili & Pazos, 2018), maar ook een gegeven. Een ansichtkaart helpt de gezichten, namen en telefoonnummers van het team bekend te maken. De uitdaging hierin, is het verloop binnen het team en daarmee het up-to-date houden van de ansichtkaart. Een tweede uitdaging is, dat het met naam en toenaam op een ansichtkaart genoemd worden, spannend kan zijn voor teamleden die ook een individuele caseload hebben. Een oplossing werd hiervoor gevonden door Buurteam generalisten niet voor de zwaarste individuele casussen verantwoordelijk te maken.

3.4 PREVENTIEF EN VROEGTIJDIG

Preventie gaat over het voorkomen dat problemen ontstaan of verergeren. Binnen wijkgericht werken gaat het dan bijvoorbeeld om collectieve voorzieningen en netwerkstructuren die hieraan bijdragen (Binkhorst, 2016; Zorg voor beter, z.d.). Door hulpvragen van bewoners in de wijk te verbinden, kan uit individuele hulpvragen een breder levende vraag afgeleid worden. Daarop kan dan een collectief aanbod georganiseerd worden, dat bij kan dragen aan universele en selectieve preventie (Binkhorst, 2016). Om dit vorm te geven, is het belangrijk dat professionals in de wijk onderling signalen delen met collega's. Zo kan voor signalen die vaker voorkomen wellicht een collectieve benadering opgezet worden. Professionals hebben dan ook liefst een onderzoekende houding en het vermogen om te reflecteren op wat zij in de wijk zien. Vervolgens nemen zij het initiatief om hiernaar te handelen. Kennis over en inzicht in de wijk zijn hierbij belangrijk (Binkhorst, 2016). Dit sluit aan bij de tips voor het wijkgericht werken aan preventie en vroegsignalering voor wijkverpleegkundigen (Andersson, Elffers, Felix, 2022). Hierin wordt gesteld dat het belangrijk is te weten wat er in de wijk al beschikbaar is en welke samenwerkingen er al liggen, zodat je kunt kijken of je daarbij aan kunt sluiten. Daarnaast noemen de auteurs dat het belangrijk is dat je de juiste mensen meekrijgt, zowel binnen je organisatie, als bij de gemeente en in de wijk. De professional moet goed scherp hebben waarom wijkgerichte preventie en vroegsignalering belangrijk is, zodat dit wordt meegenomen in gesprekken met andere professionals en organisaties. Door een netwerk te creëren rondom wijkgerichte preventie weet de professional goed wat er speelt en kan die samen met anderen optrekken en eventueel een wijkanalyse maken. Ook kan er een jaarplan worden gemaakt waarin uiteengezet wordt welke thema's en doelgroepen aandacht nodig hebben.

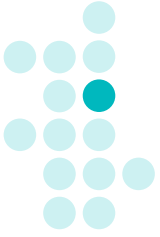
In **Zwolle** is het project gestart met een onderzoek naar de behoeftes en wensen van ouders met jonge kinderen. Uit dit onderzoek is gebleken dat er behoefte is aan een ontmoetingsplek voor ouders met jonge kinderen die gefaciliteerd wordt door professionals. In deze ontmoetingsplek met een ontmoetingsnetwerk, is er sprake van ontwikkeling van de zogenaamde 'bufferprocessen' die voorwaardelijk zijn voor goed functionerend ouderschap, denk aan de aanwezigheid van goede publieke voorzieningen, een functionerend steunsysteem, het opdoen van positieve ouder-ervaringen en het kunnen reflecteren op eigen handelen. Door het goed inrichten van deze bufferprocessen kan voorkomen worden dat problemen in individuele gezinnen zich opstapelen en zij overgeleverd zijn aan een eenzame zoektocht naar de oplossingen, vooral als het netwerk van familie en vrienden niet direct beschikbaar is. Hiermee krijgt de preventieve werking van de pedagogische civil society vorm, waarbij professionals hulpvragen uit de buurt aan elkaar kunnen verbinden en ouders kunnen leren van elkaar en van professionals.

In **Groningen** ging een van de leefplek werkwijzen over de samenwerking tussen de WIJ-teams en sportverenigingen. De samenwerking had positieve effecten op het vroegtijdig signaleren van problemen. Door regelmatige informele aanwezigheid (observeren en aankaarten), overlegstructuur met vast bestuurslid en communicatiemiddelen gericht op trainers, kantinepersoneel, ouders en jongeren zelf (posters/flyer/filmpje/brief) werd de bewustwording verhoogd bij de kaderleden en vrijwilligers van twee voetbalclubs. De positieve effecten:

- Zorgwekkend gedrag werd eerder gesignaleerd en de drempel om het gedrag bespreekbaar te maken werd verlaagd. Een trainer benaderde bijvoorbeeld de vertegenwoordiger van het WIJ-team vanwege het weglopen van zijn keeper tijdens een wedstrijd. De trainer wilde de speler uit het team zetten en vroeg of de WIJ-vertegenwoordiger contact met de speler kon zoeken om te kijken of ondersteuning nodig was. Er bleek zware gezinsproblematiek te spelen. Door interventie op individueel, gezins- en teamniveau werd uitschrijving voorkomen, kwam het gezin bij de WIJ in beeld en werd uiteindelijk uithuisplaatsing voorkomen.
- Signalen van een kaderlid of vrijwilliger kwamen eerder op de juiste plek terecht. Een kaderlid kreeg bijvoorbeeld ondersteuning van de WIJ-vertegenwoordiger bij problemen met een team, die te zwaar waren voor de draagkracht van de betrokken trainer en het kaderlid. De WIJ-vertegenwoordiger verkende samen met het kaderlid het probleem. Er werden acties afgesproken en er werd een vervolgafspraken gemaakt.
- Preventief bijdragen aan een beter pedagogisch klimaat en daarmee het voorkomen van mogelijke crisissen. Bij waarschuwing vanuit het bestuur aan een jeugdspeler werd bijvoorbeeld het advies meegegeven om met de WIJ-vertegenwoordiger van de club te gaan praten.
- Uit beeld geraakte jongeren weer in beeld krijgen. Aan de WIJ-vertegenwoordiger werd bijvoorbeeld gemeld dat een jongere met problemen niet te bereiken was door hulpverleners en het wijkteam. De jongere wilde geen hulp, terwijl dit wel wenselijk was. In de setting van de sportclub lukte het de WIJ-vertegenwoordiger wel contact met hem te krijgen. De jongere wil nog steeds geen formele hulp, maar op de club spreekt de WIJ-vertegenwoordiger nu regelmatig met deze jongere. Hij kan zo een vinger aan de pols houden en tot nu toe is escalatie voorkomen.

Vanuit een aantal pilots in Haarlem formuleerden Spierts en Post (2018, p. 17) werkzame factoren en kritische vragen bij het smeden van plannen voor, leggen van contacten bij en het uitvoeren van collectieve interventies:

Ontwerpen en het smeden van plannen

Het team moet:

- bereid zijn om vragen en wensen van bewoners te inventariseren en zich daarmee te verbinden;
- prioriteiten stellen en kans zien om een concrete kwestie als speerpunt naar voren te schuiven;
- bereid zijn om daar energie en tijd in te stoppen, waarbij het team eventueel op zoek gaat naar tijdelijke extra capaciteit;
- eager zijn om op korte termijn resultaten te laten zien;
- bereid zijn om de eigen vakbekwaamheid te onderzoeken en de mindset op 'collectiveren' te richten;
- genegen zijn om te werken aan visie, kennis en praktische vaardigheden;
- er een uitdaging in zien om de positie en rol van het team te heroverwegen.

Contactleggen

Kritische vragen:

- Kan ik aansluiten bij de motieven van initiatiefnemers of moet ik bijsturen?
- Kan ik gebruik maken van bestaande netwerken of moet ik de verbinding tussen bewoners, organisaties in de buurt en instanties versterken?
- Moet ik uitgaan van de logica van burgers of van de logica van organisaties?

Werkzame factoren:

- Het stellen van vragen werkt, het uitstellen van oordelen is een pre. Neem een open en onbevangen houding aan.
- Probeer zowel aan te sluiten bij bestaande onvrede onder bewoners als bij vernieuwende en creatieve ideeën.
- Probeer proactief contact met actieve bewoners en vrijwilligers te onderhouden.

Uitvoeren

Kritische vragen:

- Mag ik uitgaan van eigen kracht of moet ik vaardigheden en ondersteuning aanreiken?
- Toon ik als professional vooral betrokkenheid of dienstbaarheid?

Werkzame factoren:

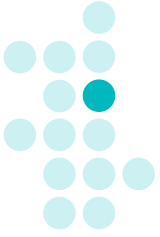
- Hanteer gelijkwaardig partnerschap als norm voor onderlinge verhoudingen.
- Probeer via empowerment gevoelens van onmacht te doorbreken om invloed uit te oefenen op de eigen omgeving.
- Ontwerp samen met deelnemers informele activiteiten en programma's en hanteer daarbij niet te veel en niet te weinig structuur.
- Verbind meerdere partijen en maak dwarsverbindingen.
- Creativiteit versterkt en opent nieuwe mogelijkheden. Bedenk innovatieve oplossingen.
- Succes werkt, vergeet successen niet te vieren.

In het **Rotterdamse project rondom de POH Jeugd & Gezin** is één van de doelstellingen het voorkomen van escalatie van problematiek door moeilijk bereikbare doelgroepen eerder en laagdrempelig te bereiken. Uit de tussenrapportage blijkt dat de POH Jeugd & Gezin de cliënten bereiken die wantrouwend zijn naar de hulpverlening en daardoor normaal gesproken moeilijk in hulp zijn te krijgen.

Het wijkteam zou niet altijd een goede naam hebben onder de wijkbewoners vanwege eigen negatieve ervaringen of verhalen die rondgaan. Er zou vooral angst bestaan voor het uithuisplaatsen van kinderen door het wijkteam. De POH'ers zien als voordeel van hun functie dat ze de tijd kunnen nemen om het vertrouwen te winnen van patiënten. Daarmee zouden ze er niet alleen voor zorgen dat zorgmijdende patiënten kunnen worden geholpen in de huisartspraktijk zelf, maar ook dat deze patiënten makkelijker hulp aanvaarden van andere instellingen zoals wijkteam, Veilig Thuis, CJG en aanbieders van tweedelijns jeugdhulp. De POH J&G draagt op deze manier bij aan het toegankelijk maken van de jeugdhulp. Door vertrouwen te wekken en te zorgen voor een warme overdracht zou de POH J&G ervoor kunnen zorgen dat patiënten die in eerste instantie niet door het wijkteam geholpen willen worden, toch worden bereikt.

Het doel van de **proeftuin 'VIG in de Buurt' in de wijk Prinsenhof in Leidschendam-Voorburg** was om te experimenteren met de vroegtijdige inzet van een methodiek die gebruik maakt van 'drang' in het vrijwillige kader om op die manier de gezinnen te motiveren tot hulpverlening en escalatie van de problematiek en jeugdbeschermingsmaatregelen te voorkomen. In 2022 is het project stopgezet omdat het aantal gezinnen dat werd aangemeld en in aanmerking kwam achterbleef. Dit kwam onder andere omdat er veel onduidelijkheid bij aanmelders was over wat vroegtijdige inzet is. Het idee achter de pilot was dat de aanmeldingen voor VIG in de Buurt via onder andere het jeugdteam konden plaatsvinden. In de praktijk bleek dat bij het jeugdteam casussen waren aangemeld waarbij sprake was van opvoedingsvragen vanuit de ouders of zorgen omtrent de veiligheid van het kind vanuit het netwerk. Gezinnen die zelf geen vraag hebben of uit het zicht blijven, komen namelijk niet bij het jeugdteam terecht. En juist die gezinnen behoorden tot de doelgroep van VIG in de Buurt. Deze gezinnen zijn dus niet in beeld bij het jeugdteam. Ze komen in beeld na een zorgmelding of via Veilig Thuis. Dan is er vaak al sprake van escalatie van de problematiek en ben je het stadium van vroegtijdige inzet voorbij. >>

Op basis van de ervaringen in de proeftuin kunnen de volgende lessen worden getrokken voor vroegtijdige inzet van een methodiek die gebruik maakt van drang:

- Het is van belang om goed te definiëren wat vroegtijdig is. Wanneer is er sprake van vroegtijdige inzet en welke criteria passen daarbij?
- Het is van belang om goed te omschrijven hoe drang eruitziet en wat dit betekent voor de gezinnen. We concluderen dat het vooral gaat om een attitude bij de professionals waar in de relatie met de cliënt wordt uitgegaan van een ruilrelatie: voor wat hoort wat. Het gaat bij de vroegtijdig inzet niet om een stok achter de deur, maar om het bieden van praktische hulp en het regelen van zaken of aanschaffen van spullen. Door iets voor het gezin te doen worden zij gemotiveerd om mee te werken aan het traject. Drang bestaat ook uit hen inzicht geven in wat de consequenties zijn van gewenst en ongewenst gedrag.
- In de praktijk is bij multiprobleemgezinnen behoefte aan een professional die snel inzetbaar is en voldoende tijd heeft om de problematiek goed in kaart te brengen en te analyseren, en die daarna praktische zaken regelt en vervolgens de gezinnen motiveert passende hulp te accepteren.

Voorwaarde voor het vroegtijdig inzetten van een methodiek is dat je de gezinnen ook eerder vindt. Dit is niet gelukt binnen de proeftuin. Op basis van de eindsessie en de ervaringen in de proeftuin kunnen hiervoor de volgende lessen worden geformuleerd:

- Alle bij gezinnen betrokken ketenpartners moeten alert zijn op problematiek op meerdere leefgebieden. Voor verschillende hulptrajecten lopen verschillende aanmeldtrajecten. Een brede intake waarbij meteen wordt gekeken naar alle leefgebieden kan hierbij helpen.
- Zorg voor een centraal punt waar alle organisaties die vastlopen in een hulptraject met elkaar kunnen spreken. Hierdoor is het mogelijk om eerder multiprobleemgezinnen te detecteren. Een goede informatiepositie van dit centrale punt is van belang.
- Besteed ook aandacht aan vrijwilligersorganisaties die met gezinnen werken. De ervaring leert dat het voor hen lastig is om de juiste routes te vinden.

3.5 ERVARINGSDESKUNDIGHEID EN DE INBRENG VAN DE DOELGROEP

Niemand is een grotere expert op het gebied van de leefwereld van jongeren dan jongeren zelf. Het verzamelen van informatie over hun ervaringen verhoogt de kwaliteit van de input (NJR, 2023). Hierdoor is de aanpak in beleid of een project ook meer gericht op de behoeften van de doelgroep. Dit zorgt voor passender beleid met meer draagvlak en impact.

Ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid

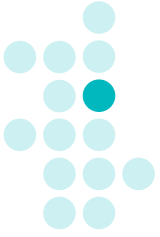
Ervaringskennis wordt ook wel gezien als de 'derde kennissoort', naast wetenschappelijke en professionele kennis. De ervaring die centraal staat in ervaringskennis begint bij het dagelijks leven en is geen willekeurige gebeurtenis. De ervaring is juist sterk verbonden met de (sociale) rol en positie die de inwoner inneemt, zowel in de samenleving als in interacties met bijvoorbeeld dienstverleners (Hoorn, 2018). Ervaringskennis is de individuele kennis en het begrip die voortkomen uit persoonlijke ervaringen. Ervaringsdeskundigheid verwijst naar het actief inzetten van deze kennis om anderen te ondersteunen en bij te dragen aan het welzijn van individuen, gemeenschappen of systemen. Ervaringsdeskundigheid is gebaseerd op ervaringskennis, maar omvat ook specifieke vaardigheden en competenties die zijn ontwikkeld om anderen te helpen op basis van die kennis.

Voordelen van het inzetten van ervaringsdeskundigheid

Het betrekken van ervaringskennis of ervaringsdeskundigheid bij een project kan op verschillende manieren worden gedaan en heeft verschillende waardevolle voordelen. Ten eerste komt het de geloofwaardigheid en authenticiteit van een project ten goede. Ervaringsdeskundigen kunnen een diepgaand begrip hebben van de situaties en uitdagingen waarmee de doelgroep te maken heeft. Hun eigen ervaringen geven hen geloofwaardigheid en authenticiteit, waardoor ze beter in staat zijn om een vertrouwensband op te bouwen en te communiceren op een niveau dat anderen mogelijk niet kunnen bereiken. Daarnaast brengen ervaringsdeskundigen unieke perspectieven en inzichten met zich mee. Ze begrijpen de complexiteit en subtiliteit van bepaalde situaties en kunnen helpen bij het identificeren van behoeften, valkuilen en mogelijke oplossingen die vanuit een professioneel oogpunt mogelijk over het hoofd worden gezien. Door ervaringsdeskundigen te betrekken, kunnen professionals een dieper empathisch begrip ontwikkelen voor de behoeften, gevoelens en uitdagingen van de doelgroep. Dit kan leiden tot meer empathische en persoonsgerichte dienstverlening.

Voor de doelgroep van een project, bijvoorbeeld jongeren of gezinnen, kan de inbreng van ervaringsdeskundigen empowerment en hoop met zich meebrengen. Het zien van ervaringsdeskundigen die hun eigen uitdagingen hebben overwonnen en zich hebben ontwikkeld, kan anderen inspiratie en perspectief bieden. Ervaringsdeskundigen fungeren dan als rolmodellen en tonen aan dat herstel en groei mogelijk zijn. Dit kan bijdragen aan het versterken van de veerkracht en het bevorderen van empowerment bij degenen die zij ondersteunen.

De rol van de ervaringsdeskundige in een project of programma is vaak het delen van praktische kennis en advies gebaseerd op eigen ervaringen. Ze kunnen inzichten delen over wat wel en niet heeft gewerkt, welke hulpbronnen en ondersteuning effectief waren en welke obstakels zij zijn tegengekomen. Deze informatie kan helpen bij het informeren en beïnvloeden van beleid, programma's en interventies. Ervaringsdeskundigen kunnen een belangrijke rol spelen bij het beïnvloeden van beleid en het aandringen op veranderingen in systemen en structuren die van invloed zijn

op de doelgroep. Hun stem kan bijdragen aan een meer inclusieve, rechtvaardige en effectieve benadering binnen het sociaal domein.

Kortom, het betrekken van ervaringsdeskundigen bij een project versterkt de effectiviteit, relevantie en kwaliteit van de interventies en diensten. Het waardeert de expertise en stem van degenen die de uitdagingen uit de eerste hand hebben ervaren en bevordert een meer inclusieve en empathische benadering binnen het sociaal domein.

Wat werkt bij de inzet van ervaringsdeskundigen

Werken met ervaringsdeskundigen kan een waardevolle aanvulling zijn op projecten en programma's. Het is echter belangrijk om ervaringsdeskundigen niet te reduceren tot alleen hun ervaringen, maar hen te erkennen als competente professionals met unieke inzichten. Door hun betrokkenheid kunnen interventies en diensten beter aansluiten bij de behoeften van de doelgroep en kan er een meer empathische en inclusieve benadering worden gerealiseerd.

Enkele elementen die effectief kunnen zijn bij het werken met ervaringsdeskundigen zijn:

1. Waardering en erkenning: Erken en waardeer de expertise en unieke perspectieven van ervaringsdeskundigen. Het is essentieel om hun bijdragen serieus te nemen en hun stem te laten horen in het besluitvormingsproces.
2. Opleiding en ondersteuning: Zorg voor passende opleiding en ondersteuning voor ervaringsdeskundigen. Dit kan bestaan uit trainingen, supervisie en professionele ontwikkelingsmogelijkheden om hun vaardigheden verder te ontwikkelen en hen te ondersteunen bij zelfzorg.
3. Co-creatie en participatie: Betrek ervaringsdeskundigen actief bij het ontwikkelen en evalueren van beleid, programma's en interventies. Werk samen met hen als gelijkwaardige partners om oplossingen te vinden die aansluiten bij de behoeften en ervaringen van de doelgroep.
4. Empowerment en herstelgerichte benadering: Stimuleer empowerment en herstel bij zowel de ervaringsdeskundigen zelf als de mensen die zij ondersteunen. Moedig het delen van persoonlijke verhalen aan als een manier om hoop en inspiratie te bieden aan anderen.
5. Verbinding en netwerken: Faciliteer de opbouw van netwerken tussen ervaringsdeskundigen en andere professionals in het veld. Dit kan het delen van kennis en ervaring bevorderen, samenwerking stimuleren en een gevoel van gemeenschap creëren.
6. Zichtbaarheid en stigma-bestrijding: Draag bij aan het verminderen van stigma en het vergroten van het bewustzijn over de waarde van ervaringsdeskundigheid. Zorg ervoor dat de stemmen van ervaringsdeskundigen gehoord worden en dat ze zichtbaar zijn in de samenleving.
7. Zelfzorg en ondersteuning: Zorg voor een ondersteunende omgeving waarin ervaringsdeskundigen hun eigen welzijn kunnen bewaken. Ondersteun hen bij het ontwikkelen van zelfzorgstrategieën en bied ruimte voor reflectie en emotionele ondersteuning.

Meer tips weten over het benutten van ervaringsdeskundigheid? [Lees hier verder.](#)

In **Rotterdam** lukte het in het **project 'Samen gezinnen versterken'** niet om in gesprek te komen met cliënten, om hen te vragen naar hun ervaringen rondom de samenwerking van professionals. Professionals waren niet bereid de onderzoekers in contact te brengen met cliënten om de privacy van de cliënten te beschermen.

In **Zwolle** zijn ouders vanaf het begin betrokken bij het project. Dit is gedaan aan de hand van waarderend onderzoeken, of appreciative inquiry. In deze verandermethode ga je uit van de kracht en mogelijkheden die in mensen en organisaties aanwezig zijn. Door situaties waarderend te onderzoeken ("Wat gaat nu al goed?") en mensen waarderend te bevragen ("Waar wil je meer van?") ontsluit zich een potentie die via een gezamenlijk doel ("Co-creëer de gewenste toekomst!") en een breed gedragen aanpak de gedroomde toekomst tot werkelijkheid maakt. Deze aanpak heeft in Zwolle geleid tot het bottom-up bedenken van activiteiten die aansluiten en passend zijn bij wat ouders en professionals belangrijk vinden ten aanzien van ouderschap en het opvoeden en opgroeien van het jonge kind in de wijk. Belangrijkste tip voor het betrekken van de doelgroep die uit dit project is voortgekomen is om in elke fase van het project en in elk onderdeel van de organisatie consequent zowel het perspectief van de ouders als van de professionals gelijkwaardig mee te nemen. Dus ook in de voorbereiding, bij het opstellen van de vraagstelling, het uitvoeren van het onderzoek, de presentatie van de resultaten en in de vormgeving van de opgeleverde producten.

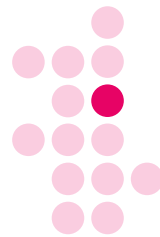
In [dit artikel](#) lees je meer over hoe er in Zwolle gebouwd is aan netwerken van ouders.

4 REFLECTIE

WERKZAME ELEMENTEN

In de verschillende in deze publicatie genoemde projecten uit de ZonMw subsidieoproep 'Versterken en verbeteren wijkgericht werken met kinderen en gezinnen' zien we veel van de uit de literatuur bekende werkzame elementen van integraal werken terugkomen. Ze zijn beschreven bij de vijf thema's in deze publicatie. Werkzame elementen zijn de onderdelen van de integrale aanpak die effect (lijken te) hebben. Als we kijken naar de praktijkvoorbeelden hebben we bijvoorbeeld in Zwolle gezien dat het tijdig en gelijkwaardig betrekken van de doelgroep leidt tot een passend(er) dienstenaanbod in de wijk. In Zaanstad heeft het aansluiten bij bestaande rolmodellen geholpen bij het preventief en wijkgericht werken en in Leiden heeft het werken vanuit partnerschap de samenwerking tussen professionals versneld en verbeterd. Tegelijkertijd hebben we ook gezien dat er in verschillende projecten dingen niet goed liepen omdat er in de praktijk niet voldaan werd aan de bekende werkzame elementen. Zo werd er in Amsterdam niet voldaan aan de organisatorische en beleidsmatige voorwaarden voor goede integrale samenwerking en in Leidschendam-Voorburg lukte het niet om gezinnen vroegtijdig te bereiken omdat, onder andere, de informatievoorziening tussen organisaties en professionals niet goed werkte. De uitkomsten van deze projecten duiden er op dat de werkzame elementen zoals deze in de literatuur naar voren komen in de praktijk bevestigd worden.

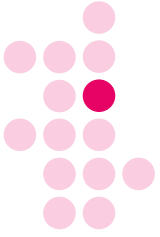
Omdat er al veel geschreven is over en onderzoek gedaan is naar de werkzame elementen bij een integrale aanpak is het geen verrassing dat deze projecten zich ook op deze elementen richtten. Wat ons in de raadpleging van de projectplannen en projectverslagen echter is opgevallen, is dat verschillende projecten dezelfde werkzame elementen uit verschillende, los van elkaar staande, bronnen halen. Dit, in combinatie met het feit dat we in de praktijk de werkzame elementen ook terug zien komen, geeft ons een breed onderbouwde bevestiging van wat we weten over wat werkt in integraal werken.

COVID-19

Ondanks dat op dit moment (2023) de COVID-19-pandemie en bijbehorende restricties ver achter ons lijkt, zien we de effecten hiervan nog duidelijk terug in de verschillende projectverslagen en opbrengsten uit de projecten in deze ZonMw call. De projectplannen zijn allemaal geschreven vóór de uitbraak van COVID-19, de startdatum van de projecten lag echter tussen september 2020 en januari 2021. Dit betekende dat het voor veel van de projecten erg moeilijk was om de projectorganisatie op te starten en de doelgroep te bereiken. Verschillende projecten hebben daardoor minder kunnen doen dan verwacht. De meeste projecten zijn kostenneutraal uitgesteld en sommige projecten zijn vroegtijdig gestopt. Dit heeft uiteraard effect gehad op de uitkomsten. Het project 'Cultuursensitieve Gidsen' is één van de vroegtijdig gestopte projecten. Door de maatregelen rondom de COVID-19-uitbraak kwam de samenwerking onder druk te staan. De betrokken organisaties hadden van de ene op de andere dag andere prioriteiten en konden niet meer volwaardig deelnemen aan het project. Dit gebeurde in een vroegtijdig stadium van het project waarin er nog niet voldoende draagvlak, vertrouwen en gemeenschappelijkheid opgebouwd was tussen de organisaties om op terug te vallen. En dit vertrouwen bouw je ook niet op over Teams of Zoom. Daarnaast konden zij de doelgroep ook niet meer bereiken aangezien fysiek contact niet meer mogelijk was. Deze combinatie van wegvallend commitment door een crisissituatie en het niet meer kunnen bereiken van de doelgroep speelde bij meerdere projecten, en heeft zeker een weerslag gehad op het verloop en de uitkomsten van de projecten.

BETREKKEN VAN DE DOELGROEP BLIJKT MOEILIJK

We hebben bij veel van de projecten gezien dat het, ondanks de goede voornemens, lastig is om de doelgroep te betrekken bij de uitvoering. Terwijl dit een belangrijk onderdeel is van de subsidieaanvraag, naast het gebruik maken van ervaringsdeskundigheid en het werken met ervaringsdeskundigen. Toch is het in de praktijk op veel plekken moeilijk gebleken om dit van de grond te krijgen. De COVID-19-pandemie heeft hier zeker een grote rol in gespeeld (zie ook hierboven), maar dit is niet de enige oorzaak. Ondanks dat ervaringsdeskundigheid in alle projectplannen een prominente plek innam, bleek in de praktijk toch dat de ervaringsdeskundigen en anderen met ervaringskennis niet voldoende onderdeel waren van de plannen waardoor draagvlak ontbrak en een gelijkwaardige samenwerking niet goed van de grond kwam. Dit wil echter niet zeggen dat er geen ervaringsdeskundigheid is ingebracht in de projecten, maar het bleef vaak steken op het niveau van 'meedenken' in plaats van 'meewerken'.

UITEENLOPENDE PROJECTEN

Tot slot moet gezegd worden dat de opzet, methode, structuur en ook kwaliteit van de projecten binnen deze subsidieoproep uiteenlopend was. Zo kwamen er in Groningen drie actieonderzoeken samen in één project, werd er in Leidschendam-Voorburg, Leiden en Amsterdam een nieuwe of andere (specialistische) werkwijze geïmplementeerd, werd er in Zwolle samengewerkt met jonge ouders om een pedagogische basis in de wijk op te stellen en in Zaanstad werden rolmodellen van jongeren ingezet om outreachend en vroegtijdig te werken. Door deze uiteenlopende onderwerpen, opbrengsten en methoden is het moeilijk de uitkomsten en geleerde lessen met elkaar te vergelijken. We hebben daarom besloten dit in deze publicatie niet te doen, maar juist de diversiteit van de verschillende projecten te laten zien en per thema aan te geven welke lessen er in de praktijk geleerd zijn. Op deze manier hopen we recht te doen aan de verschillende projecten én andere praktijken te verrijken en inspireren met de uitkomsten en geleerde lessen uit deze subsidieoproep.

BRONVERMELDING

- Andersson, Elffers, Felix (2022). Wijkgerichte preventie en vroegsignalering. Landelijke initiatieven en een praktische handreiking voor wijkverpleegkundigen. Utrecht: AEF
- Arum, S. van & Schoorl, R. (2015) Sociale (wijk)teams in vogelvlucht. State of the art, najaar 2014. Utrecht: Movisie.
- Arum, van S., Redeker, I., Stouthard, L., Verweij, S. & Xanten, van H. (2020). Werkzame elementen bij integraal werken. Vraagverheldering en planvorming; samenwerken aan een oplossing als cyclisch proces. Utrecht: IWW
- Arum, van S., Verweij, S., Veer, van der K. (2018). Wat werkt bij integraal werken in de wijk; In vertrouwen samenwerken aan een oplossing – Cliënt en professional. (IWW, 2018)
- Binkhorst, J. (2016). WMO-wijzer. Op zoek naar balans tussen individuele en collectieve benaderingen in de wijk. Utrecht: Kenniscentrum Sociale Innovatie en de WMO-werkplaats Utrecht.
- Brandsen, T. Collignon, L., Cornelissen, E. Kalders, P., Soeparman, S., Wessemius, S. (2010) Achter de voordeur. Professionals in de frontlijn tussen burgers en instanties (internationale vergelijking) SEV: 2010.
- Doorn, L. van. (2009) Dringen bij de voordeur. Outreachend werken in de wijk. in Tonkens, E. (red.) Tussen onderschatten en overschatten. Actief burgerschap en activerende organisaties in de wijk. Amsterdam: SUN.
- Fokkema, M., Heemskerk, J., & Kerkwijk, R. (2019). Wijkgericht werken: zo doen we dat. Werkboek voor pioniers en doordenkers. Den Haag: Platform 31.
- Fokkema, M., Uyterlinde, M., Van Tol, A., & Bronck, A. (2022). Slagkracht in de wijk. Praktijkboek voor de meerjarige gebiedsgerichte aanpak van kwetsbare wijken, deel 1. Den Haag: Platform 31.
- Hoorn, Ed van. Ervaringswerk 2.0. Startnotitie. 2018 (definitieve_versie_Ervaringswerk_2.0.pdf (zonmw.nl)).
- Jacobs, V. & Versluis, P. (2020). Samen werken aan bewonersinitiatieven. Praktische tips en aanbevelingen voor gemeenten en bewonersorganisaties. Assen: Landelijke Vereniging voor Kleine Kernen.

- Kennisplein Gehandicaptensector (2021). Strategieën bij werken aan inclusie: Wijkgericht werken. (bezoekt op 27-06-2023)
- KPMG (2019). Basisfuncties voor lokale teams in kaart: de route en componenten onder de loep.
- Kruijer, A.J. & Klokman, S. (2016) Multiprobleemgezinnen beter geholpen, in Kruijer, A.J., Bredewold, F. & Ham, M. (red.) Hoe de verzorgingsstaat verbouwd wordt. Kroniek van een verandering. Amsterdam: Van Genneep.
- Kuypers, P. & Lans, J. van der (1994). Naar een modern paternalisme. Over de noodzaak van sociaal beleid. Amsterdam: De Balie.
- Lans, J. van der (2010) Erop af! De nieuwe start van het sociaal werk. Amsterdam: Augustus
- Morsheim, T. & Lustenhouwer, F. (2022). Samenwerken aan leefbare en vitale buurten. Zo doen we dat! Den Haag: Platform 31.
- Omlo, J. (2017). Wat werkt dossier bij Outreaching werken. Kansen en dilemma's voor sociale (wijk)teams. Utrecht: Movisie
- Ondersteuningsteam Zorg voor de Jeugd & EHdK (2022). Het organiseren van wijkgericht werken met het gewone leven als uitgangspunt
- Pelt, M. van, Repetur, L. (2018). De sociale basis: terug van weggeweest. Utrecht: Movisie.
- Polstra, L., Verkooijen, L., Joep Binkhorst, P. v., Glasbergen, P., Van Korput, J., Pruijm, E., & Teekman, C. (2018). *De vele beelden van integraal werken*. Rapport van het onderzoeksproject Integraal aan het werk. Groningen: Marian van Os Centrum voor Ondernemerschap, Hanzehogeschool Groningen
- Spierts, M. & Post, H. (2019). Open & onbevangen de wijk tegemoet. Eindrapportage pilots collectiviseren Haarlem.
- Steketee, M., Jansma, A., & Gilsing, R. (2015). Wat werkt bij multiprobleemgezinnen? Ervaringen uit Rotterdam. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut
- Nationale Jeugdraad, Succesfactoren in het werken met jongeren. www.njr.nl; https://www.njr.nl/documents/176/Succesfactoren_nl.pdf (geraadpleegd op 13-07-2023)
- Van Xanten, H. & Alderliesten, H. (2021). Gegevensverwerking in het sociaal domein Utrecht: Movisie.
- Verheijden, E., & De Lange, M. (2016). Wat werkt bij integrale jeugdhulp? Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut

- Verplanke, L. & Tonkens, (2013) Een blok beton of een leven vol scherven. Achter de voordeur in de wijk, in Tonkens, E. & Wilde, M., de (red.) Als meedoen pijn doet. Affectief burgerschap in de wijk. Amsterdam: Van Genneep.
- Xanten, van H. & Arum, van S. (2023). 'Integraal werken'. In: Veldboer, L. (red.). *Lexicon nabijheid en sociaal werk*. Amsterdam: Uitgeverij van Genneep
- Zoon, M., & Berg-Le Clerq, T. (2014). Wat werkt in multiprobleemgezinnen. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut
- Zorg voor beter (zonder datum). *Wijkgerichte preventie*. <https://www.zorgvoorbeter.nl/thema-s/samenwerken-in-de-wijk/wijkgerichte-preventie> (bezoekt op 27-06-2023)

INFORMATIE OVER DE PROJECTEN

● Amsterdam - Integraal werken met de Jeugdspecialist in de Buurt	9, 19, 23
● Groningen - Actieonderzoek 'Baanbrekende Professionals	10, 16, 20, 23, 25, 27, 31, 33
● Leiden – De specialist dichterbij	9, 15, 17, 22
● Leidschendam-Voorburg – Prinsenhof: proeftuin voor VIG in de BUURT	10, 35
● Rotterdam – Cultuursensitieve gidsen	11
● Rotterdam – POH Jeugd & Gezin: de ontwikkeling van een wijkgerichte methodiek (ToolBOX)en effectonderzoek	11, 18, 35
● Rotterdam – Samen gezinnen versterken: dat leren we in de wijk!	9, 21, 28, 39
● Zaanstad – Kansrijk Poelenburg	11, 30
● Zwolle – Wijkgericht werken rondom het jonge kind: samenwerken aan preventie en normalisatie	8, 27, 32, 39
Werken aan bestendige domeinoverstijgende hulp en ondersteuning in de wijk voor jongeren rond 18 jaar	12

